

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 AUGUSZTUS

TARTALOM:

AQUINÓI SZT. TAMÁS: CSELEKVŐ ÉS SZEMLÉLŐDŐ ÉLET

MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

Bocaius János (1569-1621)

W. B. YEATS: Ha vén leszel (vers)

**JOZEF C. HRONSKY: Mézeska-
lács**

**A. E. HOUSMAN: Gyomláltam
és kapáltam**

**HORVÁTH BÉLA: Amissis amicis
(vers)**

**HEGEDŰS ZOLTÁN: A halász
legendája**

**DEMETER ISTVÁN: Görög vers,
idétlenül**

**CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ: Gergő
Eszter (vers)**

KÁLMÁN LÁSZLÓ: Versek

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

KODOLÁNYI JÁNOS: A Belvárosi Színház vége

KÖNYVEK

JUST BÉLA: Sík Sándor új versei — MEGGYES ETE: Két könyv, két világ

WAGNER JÁNOS: Katona József Bánk bán-ja német nyelven

SIMON GYULA: Halácsy Dezső: A magyar városokért

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ ÉS IJJAS ANTAL

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizománys: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

AQUINÓI SZENT TAMÁS:

CSELEKVŐ ÉS SZEMLÉLŐDŐ ÉLET

I.

A SZEMLÉLŐDŐ ÉLET.

Ész és szív.

Szemlélődőnek nevezünk azoknak az életét, akik elsődleges szándékkal az igazság szemlélését tűzték ki maguk elé. A szándék pedig akarati aktus, mivel a célra irányul, az akarat tárgyára. Így a szemlélődő élet — a művelet lényegét illetőleg, mely azt meghatározza — az ész hatáskörébe tartozik; de a szándék, mely meghatározza ennek a műveletnek a gyakorlását, az akarattól függ, mert az akarat feladata, hogy a képességeket s köztük a gondolkodást is mozgásba hozza.

Akár érzelmi, akár értelmi kutatásról van szó, a vágy hol a szemlélt dolog iránt érzett szeretetből működik (*ahol a kincséd van, ott a szíved*, Máté, VI. 21.), hol magának a megismerésnek szeretetéből, mely megismerés a véghezvitt kutatás eredménye. Ezért mondja Szent Gergely: „a szemlélődő élet lényege az Isten iránt érzett szeretet”, ami alatt azt érti, hogy az Isten iránt érzett szeretet lángoló vágyat ébreszt bennünk, hogy szépségét lássuk. És mivel mindenki a szeretett dolog birtoklásában találja örömét, a szemlélődő életnek, a befejező örömmel együtt, a szívben van a gyökere: a szeretet onnan fakad ki.

Erkölcsei erények és szemlélődő élet.

Meg kell különböztetni azt, ami *lényegileg* a szemlélődő élethez tartozik, attól, ami *esetleges* előfeltétele a szemlélődő életnek. Az erkölcsi erények lényegileg nem tartoznak a kontemplációhoz, mert a szemlélődő élet célja az igazság megismerése. Aristoteles azt mondja Etikájában, hogy *a tudás csak gyöngén járul hozzá az erkölcsi erények megszerzéséhez, mert célja az igazság megismerése*; szerinte az erkölcsi erények a tevékeny boldogsághoz tartoznak, nem a szemlélődő boldogsághoz. De az erkölcsi erények mint előzőleg megszerzett diszpozíciók összefüggnek a szemlélődő élettel. A szemlélődés aktusát, ami lényege a szemlélődő életnek, a szenvedélyek hevessege lehetetlenné teszi, mert a szenvedélyek az érhető dolgokról az érzékelhető dolgokra és a külső

eseményekre irányítják a figyelmet. Az erkölcsi erények le-
hítik a szenvedélyek hevét és lecsökkentik a külső dolgok
iránti szertelen érdeklődést. Így az erkölcsi erények mint elő-
zőleg megszerzendő diszpozíciók érdeklík a szemlélődő életet.

Az isteni dolgok szemlélése.

A szemlélődő élet lényege az isteni igazság szemlélésé-
ben áll, mert ez a szemlélődés az egész emberi élet végcélja.
Szent Ágoston azt mondja, hogy *Isten szemlélése úgy ígérte-
tett meg nekünk, mint minden cselekedet célja és minden
öröm tökéletessége*; ez a szemlélés tökéletes lesz a túlvilági
életben, amikor majd szemtől szembe látjuk Istent és így
birtokolni fogjuk a tökéletes boldogságot. Itt a földön csak
tökéletlenül tudjuk szemlélni Istent *egy tükörben és a titok-
ban*: e tökéletlen szemlélet által annak a boldogságnak elő-
ízét élvezzük, mely itt a földön elkezdődik és folytatódik a
túlvilági életben. Aristoteles szerint az ember legnagyobb
boldogsága az érthető dolgok legjobbjának a szemlélése.

De minthogy bennünket Isten dolgai vezetnek el —
mintegy kézenfogva — Isten szemléléséhez, Szent Pál szava
szerint: *Isten láthatatlan valósága látható lett a világ terem-
tése óta, azáltal, hogy megismerjük azt, amit teremtményei
adnak róla*, ebből az következik, hogy Isten dolgainak szem-
lélése másodsorban érdeklík a szemlélődő életet, abban az
értelemben, hogy elvezeti az embert Isten megismeréséhez.
Ezért mondja Szent Ágoston, hogy *a teremtmények tanulmá-
nyozásában nem szabad feleslegesen és veszélyesen kíván-
csiskodunk*, [hanem úgy kell felhasználnunk ezt a tanul-
nyozást, mint] *egy emelkedő utat, mely a halhatatlan és
megdönthetetlen valóságokhoz vezet.*

A szemlélődés öröme.

A szemlélődés kettős öröm forrása lehet. Örömforrás a
szemlélődés ténye miatt, mert minden művelet kellemes, mi-
helyt összhangzásban van a műveletet elvégző személy ter-
mészetével és szerzett képességeivel; az igazság szemlélése
megfelel az ember természetes hajlamainak: *minden ember-
ben természetesen megvan a tudásvágy* s következőképpen
minden ember örömet talál az igazság szemlélésében; ez az
öröm különösen erős annál, aki bölcs és tudós tulajdonság
birtokában könnyen tudja gyakorolni a szemlélődés aktusát.

A szemlélt objektum egy másik öröm forrását képezi, ha
a szemlélődő szereti ezt az objektumot: így az érzéki látás,
mely önmagában is kellemes, különleges élvezetet okoz, ha
egy szeretett személy a tárgya. Minthogy a szemlélődő élet
elsősorban Isten szemléletében áll, s erre a szeretet hajt ben-

nünket, a szemlélődő élet örömei nemcsak magából a szemlélődésből erednek, hanem az isteni szeretetből is. Így a szemlélődő élet összes emberi örömeivel magasabbrendű öröömök tárháza; mert a lelki öröm több a testi élvezetnél és Isten szeretete felülmúl minden szeretetet.

II.

A CSELEKVŐ ÉLETRŐL.

Az erkölcsi erények a cselekvő élethez tartoznak.

Amint láttuk, a cselekvő és szemlélődő élet közötti megkülönböztetés megfelel az emberi foglalatosságok különbözőségének, melyek maguk is különböző célok felé irányulnak: ezen célok közül az egyik az igazság szemlélése, ami a szemlélődő élet célja, a másik a külső tevékenység, ami a cselekvő élet hatáskörébe tartozik. Világos, hogy az erkölcsi erények elsősorban nem az igazság szemléléseivel vannak összefüggésben, hanem a cselekvéssel. Ezért mondja Aristoteles, hogy a *tudás alig, vagy egyáltalán nem használ az erénynek*. Így az erkölcsi erények lényegesen a cselekvő élethez tartoznak.

Cselekvő élet és túlvilági élet.

A cselekvő élet célja külső cselekvésekben van; ha ezek a cselekvések a szemlélődő nyugalmat segítik elő, akkor a szemlélődő élethez tartoznak. A túlvilági életben a külső feladatok meg fognak szünni, és ha lesznek is külső cselekvések, a szemlélődés céljait fogják szolgálni. Amint azt Szent Ágoston mondja: Ott majd megismerjük az örömet; látni, szeretni, magasztalni fogunk... ott az Istent végnélkül fogjuk látni, fáradhatatlanul fogjuk szeretni, elcsüggedés nélkül fogjuk magasztalni: ez lesz mindannyiunk szerepe, mindannyiunk vágya, mindannyiunk munkássága.

III.

A KÉTFAJTA ÉLET ÖSSZEHASONLITÁSA.

A szemlélődő élet belső magasabbrendűsége.

Abszolúte és önmagában a szemlélődő élet jobb, mint a cselekvő élet. Ezt bizonyítja be a Filozófus nyolc érveléssel:

1. A szemlélődő élet megfelel az embernek abban, ami a legtökéletesebb benne, vagyis a gondolkodásban és viszony-

lagosan ennek a képességnek a sajátos tárgyaiban, vagyis az elgondolhatóknak; míg a cselekvő életnek a külső dolgok a tárgyai. Ezért visel Rachel, aki a szemlélődő életet jelképezi egy olyan nevet, mely azt jelenti: a *legfőbb látása*; míg a cselekvő életet Lia jelképezi, akinek beteg a szeme, mint azt Szent Gergely mondja.

2. A szemlélődő élet folytatólagosabb lehet; ezért van az, hogy Mária, aki a szemlélődő életet ábrázolja szüntelenül az Úr lábánál látható.

3. A szemlélődő élet okozta öröm nagyobb, mint a cselekvő élet öröme; ebben az értelemben írja Szent Ágoston, hogy amíg *Márta szorgoskodott, Mária ünnepelt*.

4. A szemlélődő életben az ember jobban elégséges önmagának, mert a szemlélődő élethez az embernek kevesebb dologra van szüksége; ezért mondatott Szent Lukács evangéliumában: *Márta, Márta! Sok gondod van és sokat vesződöl*.

5. A szemlélődő életet önmagáért szeretik, míg a cselekvő élet más dolgoknak van alárendelve; ezért mondatott a 26. zoltárban: *Csak egyet kértem az Úrtól, és mást nem is fogok keresni: az Úr házában lakozni életem minden napján, hogy ott láthassam az Úr örömét*.

6. A szemlélődő élet örömteljes és nyugalmi állapotban áll, ezért mondatik a 45. zoltárban: *Legyen szabad időtök és lássátok, hogy Isten vagyok*.

7. A szemlélődő élet az isteni dolgokra vonatkozik, a cselekvő élet emberi dolgokra; ezért mondja Szent Ágoston a *De verbis Domini* című könyvben: *Kezdetben vala az Ige, ime ezt hallotta Mária; és az Ige testté lett, ime ezt szolgálta Mária*.

8. A szemlélődő élet megfelel az ember legsajátosabb lényének, a gondolkodásnak (intelligencia); ezzel szemben, a cselekvő élet műveleteiben résztvesznek az alsórendű erők is, melyek megtalálhatók az állati természetben is. Ezért a Zsoltáros, miután így szólt: *Te majd megmented az embereket és az állatokat, Úram*, hozzáfűzi a következőt, ami kizárólag az emberekre vonatkozik: *A Te fényedben fogjuk meglátni a fényt* (25. zoltár).

A kilencedik érvet az Úr teszi hozzá, amikor így szól: *Mária a jobb részt választotta, mely nem vétetik el tőle*. Ezt magyarázza meg Szent Ágoston *De verbis Domini* című könyvében, amikor így ír: *Nem mintha a te részed rossz lenne, de az övé jobb. És miért jobb? Mert nem fogják elvenni tőle. Mert egy nap majd leveszik rólad ezt a terhet, melyet a szűkség kényszerít rád; de örökkévaló az igazság édessége*.

Akadályozza a cselekvő élet a szemlélődő életet?

A cselekvő életnek két arca van. Ha önmagában tekintik a külső tevékenységek gyakorlatát és a hozzátartozó gondokat, világos, hogy a cselekvő élet akadályozza a szemlélődő

életet, mert egyszerre nem lehet foglalkozni külső tevékenységekkel és elmerülni az isteni szemlélődésbe. Másrészt azonban a cselekvő élet mérsékeli és fegyelmezi a lélek belső szenvedélyeit; ebből a szempontból elősegíti a szemlélődést, melyet a szenvedélyek fegyelmezetlensége akadályoz. Ezért mondja Szent Gergely: *Aki hatalmában akarja tartani a szemlélődés fellegvárát, annak először a tett harcmezején kell megedződnie. Meg kell bizonyosodnia a felől, hogy már nem akar semmi méltánytalanságot felebarátjának, hogy türelmesen elviseli azt a méltánytalanságot, melyet felebarátja okozhat neki, hogy a földi javak bősége láttán lelke nem örül féktelenül, hogy e javak elvesztése nem sújtja le módfelett. Meg kell bizonyosodnia a felől is, hogy amikor önmagába száll s lelki dolgokról elmélkedik, nem vonszolja maga után a testi dolgok képét, vagy ha magával hurcolt is belőlük valamit, meglátja és elüzi azokat. Így tehát a cselekvő élet gyakorlása elősegíti a szemlélődő életet, annyiban, hogy lecsillapítja a szenvedélyeket, melyekből a szemlélődéssel összeegyeztethetetlen képek születnek.*

Just Béla fordítása.

W. B. YEATS:

HA VÉN LESZEL

Ha vén leszel s egyre többet szunyókálsz,
Vedd elő első könyvemet elálmodozva;
Talán egy kósza álom visszahozza
A fényt s az árnyat, mely szemedbe bujkál

Ki tudja majd, őszintén, vagy hazudozva
Néztek olyan sokan izzó szemedbe?
De volt, ki bolygó lelkedet követte
Ezernyi változás közt, messzi útra.

S az égő kandalló mellé lerogyva,
A szerelmet idézd, mi útnak indult,
És nagy hegyek hófödte csúcsain túl
Beleolvadt a kóbor csillagokba.

Imecs Béla fordítása.

MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

BOCATIUS JÁNOS (1569 — 1621)

Végehez közeledett „Zápolya öldöklő századja“, hogy átadja helyét a nem kevésbé vészes XVII.-nek, mikor 1591-ben egy wittenbergi diák látogatott Magyarországra, a morva-német Bocatius János. Magyar iskolaírársai hívták fel figyelmét és keltették fel érdeklődését a kereszténység védő pajzsa, a magyar föld iránt. Az idegenből csöppent fiatal pedáns nemcsak jólehetőségű,

de ügyes emberismerő is volt. Sokfelé megfordult s mire vakáció végeztével visszatért egyetemére, már annyi pártfogót szerzett, hogy esztendőre végkép ideletelepedhetett. Az eperjesi iskola rektora lett s feleségül vette egy odaválói tekintélyes humanista polgár, Belsius leányát, Erzsébetet.

Bocatius szaporán onlja a verseket. Megannyi alkalmi vers, de forma, nyelv, előadás, tartalom szempontjából egyaránt lendületesek, jók. Verselnivaló bőven akadt a viharos évtizedben: vezérek, vitéz harcosok, nagyurak, csaták, ostromok, követségek, elemi csapások. Ezért a század utolsó esztendejében megjelent vastag versköteté nemcsak élvezetes, de egyenesen izgalmas olvasmány. Hü képe a XVI. század kilencvenes éve magyar közhangulatának. Vitézi énekeinek tárgya, hangja önként kínálkozik, hogy az ugyanakkor éneklő Balassa Bálint magyar lírájával vessük egybe. Ugyanaz a szellem, ugyanazok az eszmék fűtik mindkettőt. Balassa

azonban istenadta lírikus, a nép ajkára dalt költő katonája, míg Bocatius tudós poéta, aki latin nyelven, antik metrumokra szabja a közérzés kifejezését.

Az eperjesi iskolamester előkelő pártfogói, mecénásai gyarapszanak. Elnyeri a „császári koszorús költő” kiüntető címét, magyar nemességet kap s a Felvidék főhelye, Kassa hívja meg iskolája élére. Félasztendő

múltán azonban az iskolából a közeletbe szőlítja a város, megtevéen a jótollú humanistát nótáriusának, tanácsosának. Követségbe küldik az udvarhoz, majd a pozsonyi diétára. 1603-ban főbíróvá, polgármesterré választják. Ebben a minőségében csallakozik Bocatius a következő esztendőben Bocskai Istvánhoz. Elkiséri a Rákos mezejére, a török nagyvezérrel való találkozásra. Szép munkában írja meg ezt az utazást és ábrázolja Pest-Buda állapotát a török alatt. Azután a magyar országgyűlés memorandumát viszi a német birodalmi rendekhez. Itt azonban a Habsburgok kezébe esik s öt esztendeig raboskodik a prágai Hradsin egyik tor-

nyában. Rabságát németnyelvű istenes énekekben ke-sergi el. Szabadulásáról — szökéséről — kalandos his-tória szól. Visszatér Kassára, kegyelmet is kap, de fő-bíróvá választását többé nem fogadja el. Megelégette a közéletet. Visszatér a rektorsághoz, ahol nevelői tevé-kenységét országos elismerés kíséri. Csak a mozgalmas 1621. év mozdítja ki ismét nyugalmából. A Kassára be- vonuló Bethlen Gábor rendeli maga mellé tanácsossá és gyulafehérvári könyvtára őrévé nevezi ki. Az elne- hezedett, beteges humanista azonban nem éri túl ezt a kitüntetést, Bethlen morvaországi táborában meghal.

Janus Pannonius után Bocatius a magyar humanista költészet legértékesebb művelője. Egy századdal a nagy útlőrő után született. Soha Itáliát nem látta. Nem csoda, ha teljességgel barokk jelenség. Körmönfont la- tinsága, az antik mīthológia játékos használata — nem egy századdal, de egy világgal választja el Janustól. A nálánál egy nemzedékkel idősebb Zsámboky még a pogány és a keresztény humanizmus határán állt. Bo- cadius teljesen keresztény s utána a humanizmusnak valóban nem lehetett többé szava az irodalom számára. Bocadius János nálunk a humanizmus utolsó költője. Később is írtak latin verseket, századokig; ezek azon- ban csak iskolai játékok, ámbar előfordult, hogy egy- egy költői lélek azután is ezekbe fojtotta tehetségét. Cipelték hagyományait, de a költészet kifejező eszköze többé nem lehetett. Bocatiusszal alkonyodott le a ma- gyar humanista költészet napja, de ugyanakkor virradt meg a nemzeti nyelvnek Balassa még darabos, de üde hangja mellett.

MAGYARORSZÁG KÖSZÖNTI NÉMETORSZÁGOT.

Köszönt e föld, melyet ha Mars emészt el,
utána hullsz te is, Germánia!
A lomha hír elér-e gyász regémmel?
Elszáll-e hozzád népem jajszava?
S lehetsz-e tétlen, hogyha sorsom gyásza
az égre sír és hangja szörnyű vád:
Vagy tőröd azt, hogy zsarnoklón igazza
tovább az ozmán bús Pannoniát?
De hallanod kell gyakran Hunniáról,
hát szánakozzál végre sorsomon!
Hűségemért, mely esdekelve lánghol,
csak annyit kérek: Vedd tudtul bajom.
Jó szomszédom, ne késlekedj sokáig,
légy pártfogóm, jöjj segítségemül;
bár utad hosszú a magyar határig,
de védened kell mégis emberül.

Vagy majd csak akkor törsz az Euxinhoz,
ha már ten földeden dühöng a vész?...

Midőn Olynthost dúlta bőszi Philippos,
nem ezt javallá bölcs Demoszthenész!
Athént intette vészujzó beszéde:
A szövetségest meg kell védeni;
jobb messze menni ellenség elébe,
mint támadását otthon várni ki.
Olynthos ment lesz makedon igától
s békén nyugodhat távolabb Athén.
De nem hallgatták, bármi jót tanácsol,
s barbár lett úr a hellének helyén.

Hős és tudós vagy németeknek népe:
Görög példán okulva, védj magad!
Tégy mostan minden belküzdelmet félre,
töröke törjön felmentő hadad:
jó hírért, névért, a szép tisztességért
s közös hitünkért vedd fel kardodat!

Természetadta vár az én országom:
hegység kerít be, sziklás bércorom,
nem kelhet át ellenség sok víz-áron,
útjába áll sok sűrű, nagy vadon.
Nálad síkság van, meg nem őriz semmi,
tágas meződön nincs erős határ;
pusztítva és rabolva végigmenni
könnyen tud rajta vad török, tatár.

Nem ismered még ezt az ellenséget:
Dúvadként jár a földön a török.
Hidd el, szomszéd, nem örvendek, ha téged
szintén legázol s rom leszél, üszök.
Elég, ha érted én már rabja lettem
s farkas módjára tépi tagjaim;
a föld beissza vérem, telhetetlen,
és tűz vöröslök népem falvain.
A láng, amely gyúl ősi szent anyámon,
rég gyújtott kincsem rablójára tűz.
Fegyvernek élén pusztul ifjúságom,
a vézna agg, a gyermek, gyenge szűz.
Sokat rabszíjjon messze földre üznek,
számukra korbács, szolgaság terem.
Mások futásnak adtuk bús fejünket
és tengődünk kietlen földeken.
Sötét erdők, vadállatok barlangja,
völgyek sziklája bujdosó tanyánk...

Ez vár terád is, német, hogyha balga
könnyelműséggel nem tekintsz reánk.
Bölcs, de nehézkes nép vagy a tanácsban
s az ellenség már-már reád rohan:
Ha nem vigyázol s helyt nem állsz bátran,
el is pusztulsz a földről nyomtalan.
Ha nem mozdulsz, tovább hódít az ozmán,
hiszen övé már Trója, Perzsia,
félhold a Szentföld és Göröghon ormán —
szómnak nehéz mind felsorolnia. —
A Márványtenger érted sír, ó, germán,
Bizánc falát, hogy védőn felkeresd.
Rhodust sem vívta volna meg Szulejmán,
ha a kereszténység nem lenne rest.

Fel hát, jó szomszéd, talpra, talpra német!
Jön a török, már téged fenyeget.
Az égre és Krisztus sebére kérlek,
segíts meg végre, nyújts nekem kezét!
Hiszen segíthetsz: lándzsád, mint az erdő,
van fegyvered, vitéz szíved, — tudom.
Hadd most a belső harcot, apró-cseprő
pártoskodás, villongás nem haszon.
Belháborúk babért sosem teremnek,
valódi ellenség vár künn reád:
Védj meg, segíts a pannon fegyvereknek,
ezzel szolgálod legjobban hazád.
Dicsőség vár reád, királyi nemzet,
megrémítéd az ellenségeket;
visszhangja támad mindenütt nevednek
és sok csapást hárít el fegyvered.
Királyi vesszejét így visszanyerve,
örvend Hitünk is győzedelmeden,
Fel, fel, Germánia, hősök seregje,
Mars isten lánya, jöjj, segíts nekem!

A JÉGBE SZAKADT TÖRÖK CSAPATRÓL.

Vitézek bús vesztén megindul a lelkem,
hősök hullámsíriját meg kell énekelnem,
testüket a forgó mélybe mikép húzza,
méltón elbeszélnem, ó, segíts meg, Muza!
Mert nem megy a munka pártfogásod nélkül
s nem koholok mesét én a puszta légből,
honnan felszél támad s a hajósra törvén,
ki bizton kelt útra, elnyeli az örvény.
Harcos nagy időkről zengjen hát az ének;
add, istennő, hozzá Máró kürtjét, kérlek!

Harci vész dühöngött nyár kezdete óta,
Mahomet vad népe hunnok földjét róttá;
vér hullt minden rögre — Isten így akarta. —
Dunán, Vágon, Száván hemzsegett a sajka,
melyen török részről magyar partra keltek,
hömpölyögtek sűrűn, mint fekete felleg,
a hunn partvidéket pusztasággá tenni,
paraszi kunyhóra tüzes csóvát vetni.

Jöttek őszig vízen és mocsáron által,
hol öbb folyó vize vegyül a Dunával,
s mely belőle szakadt fentebb, egyik ága
egy irányba fut, majd megtér a Dunába.
Télen a mederben itt annyi jég torlott,
ágyúzással kellett megnyitni a torkot.

Hol tavasszal békén szánt a parasztember,
dülő ellenséget zúdit a december;
arra tart most török százás csapat, három,
hátukon a pajzsuk, lovuk kantárszáron:
az éj leple alatt, míg alussza álmát,
elnyomni a népet, elhajtani nyáját.

Páncélt borított már a tél a vizekre,
prédasóvár sereg erre megy sietve,
zsákmányolni marhát, ingerlő csalétek...
Elől a portyázók a vízpartra érnek.
Vizsgálják a jeget, nézik, milyen vastag,
semmi nehézségre ebben nem akadnak.
Kőhajításnyiról így rivalnak hátra:
„Jöhettek, vitézek, megbír a jég háta!
De ne nyargaljatok és ne sűrű rendben,
netán alattunk a jég meg ne repedjen.”

Szót értvén, nagymohón alászállt a csapat,
hosszú, hosszú sorban célja felé halad,
amerre utat lel, kanyarog a jégen.

Darvaknak csapatját láttam így az égen
szállani magasan, csapkodván a szárnya...

Igy értek a folyón a közepe tájra.
Ekkor sülyedni kezd a vezér, egy albán,
jajkiáltás között ily beszédekkel ajkán:
„Megálljunk, vitézek, forduljatok vissza!”
Ropog a jég, szavát a mélység beissza.

Fellocsan a tajték, nagy recsegés támad.
Mint amikor kopók úznak vadkacsákat
s otthonos vizükben tollukat megtépik:
zenebona támad, felharsan az égig,
beszakadt jégtáblák kavarnak össze,
ló és lovas légéért vergődik hörögve,
de a pajzs lehúzza s a félholdas zászló,
imént még a parti prédára vadászó.

Közel volt a város, elterjedt az eset,
mély álmából verte fel az embereket.
De már a kakas is hármat kukorított
s a kelő nap fénye behinté a síkot,
mire összekészült s elindult egy csapat,
kivonván az ágyból fáradt tagjaikat,
(hosszú harcok után nem győztek pihenni).

A vár népe oda vigadozva ment ki,
hol a pogányságnak betelvén bús vége,
ördög és a pokol vigyorgott szemébe.

Dőlnek a fák, fürgén csattog a sok fejsze,
tutajt készítenek, ácsolják sietve,
hántja a fatörzset szekercéknek éle,
kormányos is akad, áll a tutajvégre,
nehéz faalkotmányt vonszolja a csáklya
és a sáros partról becsobban az árba.

Markából a mélynek felvonódik újra
a sok tátottszájú, összeroncsolt hulla;
torkukból a víz dől, bezzeg bőven itták! —
Ingyen adta vissza a folyóvíz titkát.

Ellenségtől menten most a városnépek
prédájukkal vígan otthonukba tértek. —

Igy merítsd el mindig, Mindeneknek Atyja,
kik tüzét a gazság háborúra hajtja,
hogy legyilkolják az ártalmatlan népet,
amely tűzhelyénél békén áldoz Néked.

De a küszöbén már harcok fúriája
les rá, hogy kötelet vessen a nyakába,
vagy dárdával verje át az ajtófelre...

Ments meg ettől minket, Emberek Reménye!
Szolgáló hű néped oltalmazd örökkön
s áldott lesz a Neved mennyben és a földön.

NAGYSZOMBAT VÁROSÁN ÁTUTAZÓBAN.

1592.

Nagyszombat, te dicső, hol Zsámboky jött a világra,
úgy nézlek, mint ős Róma nemes falait!
Egy fiadért íme már ismernek a messze világon;
szülj ezután is még ily csoda férfiakat.

MÁRIA A BÖLCSŐ MELLETT.

Kisfiam, édes Jézusom, én pici magzatom, áldodj!
Hunyd le szemecskédet, hunyd le kicsinyke szemed!
Jézuskám, szentem, gyönyörűm, édes legyen álmod;
tente, aludj szépen, tente, fiúcska, aludj!
Szálj le, szelid álom, pilláját zárd le szemének!
Alszik a mézecsém, tente, kicsiny gyermekem!
Édesen oly gagyogás csendül, pici Jézusom ajkán,
hogy bölcsője vígan ringatni kezd egyedül. —
Anna, vigyázni eredj: „Csúnya bácsi” ne jöjjön a házba,
mert az a zsákjába dugja a rossz gyereket.
Mond neki, hogy kicsikénk anyjával messzire ment el
és aluszik szépen; jó a mi kisgyerekünk.

Csunya mumus! Menj máshová rossz gyerekért! A pityergőt
Jézus egy év múltán már maga sem szereti. —
Jöjj ide, Anna, lehúnyta szemecskéjét a fiúcska
és a szelid álom végre fölébe került.
Töljük a bölcsőjét a sarokba, de félve, vigyázva
s most kimegyünk, hogy a zaj fel ne zavarja fiam.

QUID CONTEMTIUS EST DOCERE LUDIS...

Mi megvetettebb, mint tanítani?
Mi több nehézség, mint tanítani?
Mi több szegénység, mint tanítani?

Tanítóimnak el nem hittem ezt,
tudom most, mert tanító lettem én is.
Bevalljam, vagy tagadjam? Vállainkra
terhet veszünk, mit Atlas sem viselne.
Béresnek menne inkább tán az ember,
a helyzetünk oly súlyos, oly kemény!

Unalmas terhet hordunk nappal-éjjel;
jobb sor dehogyan derülne fel reánk!
A Gráciák közt egyet sem találunk,
ki a szegény tanítón szánakodva,
irgalmas lenne hozzá és kegyes.

Te jó tanítóm! Ó, szép ifjúság!
Múzsát szolgálta hajdan szebb napom,
de bezzeg mostan én is jól tudom:
Oktatni — nincs ennél nagyobb kereszt
és terhebb, mint bármi más teher!

T. Ö. R. Ö. K.

Török kutyák! Rettentőbb nincs a földön.
Örökké bús magyar föld vérszopója.
Rút ostorunk, ki bűneink miatt
Ölhetsz keresztény népeket, amíg
Korod letűnik s boldogság lesz újra!

*A „Magyar barokk humanisták“ című cikksorozatunkban a fa-
metszetek Pohárnok Zoltán és Farkas L. művei, amelyek a Geréb
László fordításában megjelenő Janus Pannonius: „A Duna mellől“
című kötetéhez készültek.*

JOZEF C. HRONSKÝ:*

MÉZESKALÁCS

Bencs Fülöp csak lődörgött a többi vásáros között, mintha valójában ott sem lenne a vásáron. Ide-oda járatta a szemét, de semmi sem kötötte le hosszabban s azok közé a sátorok közé is betévedt, ahová csak asszonyok járnak. Az ismerősök mellett is elment, csak úgy szó nélkül. Súlyos csizmáját lassan és megfontolva tette a szétgyúrt sárba és állandóan dobálta a vállát, hogy helyére billentse a halenát, mert az majdnem minden lépésnél lecsúszott a tolongásban. De később ezzel sem törődött. Az ördögét is, arra való a szíj, hogy le ne essék. No, tényleg, lefelé lógva ott is maradt a vállán. És Bencs Fülöp a ködmön alá dugta a kezét és tovább ódörgött a többi vásáros között.

És már régóta azon gondolkozott, hogy miért is jött ő ide tulajdonképen. Nincs itt semmi munkája; nem tudja, mit kellene vásárolnia, bár kellene valamit venni, mert a vásár azért van, hogy vásároljanak. Bizony még sohasem volt olyan eset, hogy csak úgy minden nélkül elmúljon a vásár. Csakhogy mindazt, — és épen itt a hiba — amit vásárolni kellene, Anna tartja emlékezetben és neki kell őt figyelmeztetnie. Persze, hogy Anna. Ó. Anna azonban otthon maradt, s íme, az egész vásár el van rontva. Ördög vigye, jobban megmondhatta volna, mert alig van fontosabb dolog a vásárnál. Az igazán nem számít, hogy tegnap ismét egy kissé elnászpángolta; azért a bordáját nem törte össze, — hisz semmi sem került a keze ügyébe és úgy puszta kézzel nem verhette meg nagyon. E miatt bizony eljöhett volna. Az is igaz, hogy neki sem kellett volna őt olyan csekélységért rögtön elnászpángolni. Nem. De hát hadd tanulja meg... Azért még eljöhett volna...

És bizony maga Fülöp is azt hitte sokáig, hogy mégis csak eljön.

A dűlön végignézte a rozstáblákat, Pavúk házától is visszanezített, de Anna nem mutatkozott az úton. Mindenki megmozdult, ahány láb csak akadt a faluban, de Anna otthon maradt. És vele otthon maradt minden vásárra való bölcsesség. És ami a legrosszabb, valami mintha állandóan azt súgta volna a fülébe: — Ej, Fülöp, semmiségért verted meg. Még rossz szóra sem volt elég ok és te rögtön olyan haragosan rohantál neki, mintha összedőlne a világ. Ej, Fülöp, bizony még nem vagyunk messze a farsangtól, aha, még a

*Jozef Hronsky a mai szlovák regényirodalom ismert alakja. 1896-ban született Zólyomban. Munkáiban a szlovák nép és falu életét dolgozza fel.

rozs sem virágzott és már téged meghordoznak a faluban: hát annak az Annának sincs jó sora ennél a Fülöpnél, már meg is verte. Hm, ezt bizony alig lehet elkerülni... — De hát tanulja meg — védekezett most Fülöp, s mivel ebben a pillanatban kissé meglökték, hát belerúgott csizmájával a latyakba és sárral szöktette be azokat, akik körülötte tolongtak. De tovább is megmaradt a maga igaza mellett. — Tanulja meg... Koren András mindjárt a házasság után két hétre megtette ezt és nem dőlt össze a falu. Sőt most már nyugalom van a házban és ő maga hajtogatja, hogy ez a módszer többet ér, mint négy esküvői prédikáció.

És mindez újból kezdődött volna, ha valaki meg nem fogja a halenájánál. Fülöp föltekint; azt hitte, hogy a besározottak közül húzza valaki a kabát ujját. De a fölvégi Gyurian Veron állott előtte.

— Csak úgy elmennél az ember mellett, Fülöp, — szólította meg Veron és ide-oda forgott aszerint, hogy merre társították hátán a kosarat.

— Meg is történhetett volna, annyi itt az ember, mintha ma ingyen adnának mindent.

— Úgy bizony. De hát te csak magad vagy itt, Fülöp?

Fülöp először csak ránézett Veronra és csak azután mozdult a nyelve. Jól meg kell gondolni: Veron furfangos teremtés és nem tudni, miféle ördög súgja neki, hogy pont Anna iránt tudakozódjék. Merthogy azzal a kérdéssel Annára célzott, az nem kétséges. S Fülöp mindjárt rosszat sejtett; a válasz előtt erőset rántott a vállán.

— No és... mért nem lehetnék magam?

— Csak úgy, csak úgy, — nevette el magát a ravasz Veron és kissé csúfolódva mosolygott. — Én mindjárt gondoltam, hogy biztosan magad leszel.

— No?

— Mondok, Anna biztosan otthon maradt és Fülöp azért ólálkodik itt a mézeskalácsosok között.

— Mit? Én?... — És körülnézett. Ennek a Veronnak igaza volt: mézeskalácsos sátor mézeskalácsos mellett és mindenütt csupa gyertya és tükrös piros szív.

— No, csak, no, csak ne ugrálj; de mondanám, neked nem kellene mindent csak Annának megvenni, nekem is vehetnél egy mézeskalácsot, Fülöp.

De a kinevetett Fülöp rá se nézett többé. Lejjebb húzta a szemébe a kalapot, morgott valamit és rögtön elfordult. Mintha még jobban megmerevedett volna attól a kacagástól. Az első két sátor mellett csak úgy elment, semmit sem látott belőlük. A harmadiknál megint feltolta a kalapot a régi helyére. A negyediknél megállt. De a mézeskalácsosra most sem nézett rá. Még mindig Veronra gondolt és semmi nem jutott eszébe. Milyen nyelves és mindenüvé odaviszi az ördög, ahol nincs rá szükség. A tegnapi esetre akarta emlékeztetni, és... Furcsa nőszemély, belekeveredne olyasmibe,

amihez semmi köze sincs. Törődne inkább önmagával! Persze, az egyik farsang elmúlik a másik után és ő még pártában van. Minek emlegeti Annát?! No, és ha akarna, mézeskalácsot is vásárolhatna. Lenne kinek. Anna nem fut ki minden pillanatban a fal alá és nem teszi ölbe a kezét, hogy csak úgy elbeszélje az időt. Anna... Hogy annak éppen tegnap este kellett megtörténni...

S mikor a sátorba nézett, rögtön hangosan hozzá s tette:

— Persze, veszek neki egyet, veszek.

Mint ha a vér is kissé az arcába tólt volna ettől a gondolattól. Ez csak azért volt, mert észrevette, hogy hirtelen megbékélt Annával szemben és e miatt kissé szégyenkezett. Elfordult, kiköpött és egy pillanat múlva a szíjgyártók között gyúrta a sarat.

Megszemlélte az összes lógó gyeplőt, bár neki csak ökrei voltak, kicifrázott ostorokat, zablákat és magukat a szíjgyártókat. S hogy lassan belőlük is kifogyott, ugyanilyen figyelemmel mélyedt el a gerencséreknél. Így járt körül az egész vásárban, míg végül is újból a mézeseknél találta magát. Azonnal bement az első sátorba. Tizennyolc krajcárért hatalmas, rózsaszínre festett mézeskalácsot vett. De mikor kikerült, Anna biztosan pórul jár, ha a közelben lett volna. A mézeskalács sehogy sem fért be az ujjba s a halena belső zsebébe is csak az egyik felével.

* * *

De a Fehér Kő alatt már megint megbékélt Fülöp. A vásárfiával rögtön hazafelé indult. Rajta kívül még senki sem hagyta el a vásárt. Nem volt itt senki, azért békélt meg. Már gondolhatott Annára és magára, mert lassan minden rossz elpárolgott. A szomszédék szolgáját, akivel kapuja előtt találkozott, csak úgy elengedte, hogy egyenesen az istállóba mehessen. Bizony, bizony, már az ajtóban nevetett. Mert nevetséges dolog volt az, ami ezután következett. Fülöp először az alacsony padlást nézte meg, s csak azután tekintett szét az istállóban. Előhúzta a sarokból a pelyvatartót és zsinórból csomót csinált rajta. Azután rákötötte a mézeskalácsot s felakasztotta a Virág szarva fölé. Virág ugyan módfelelt csodálkozott, mert ilyesmi még nem lógott a jászolon, s azt is furcsállotta, hogy Fülöp olyan magasra tette azt. Bizony, hiába ágaskodott utána.

A mézeskalács szép lassan elkezdett forogni a sodrott madzagon és egyszer szép sárga rózsákkal kifestett oldalát mutatta, másszor csak az égetett és cifrázatlan fonákját. De Fülöpnek így is tetszett. Mert ezt jól kitervelte. Anna hamarosan idejön, hogy megfesse a Virágot. Kiténő szeme van, meg kell látnia a mézeskalácsot, ha nem is akarná azonnal. S ha mégse, hát rövidesen újra itt a fejési idő. A jászolból szé-

nát kell vetnie, hogy a Virág rendesen álljon, s akkor nem is nézhet másfelé. Még nevetett is, amikor kilépett az istállóból.

De azután összeráncolta homlokát, és mintha semmi se történt volna, bement a házba. Megette csöndben a levest, amit az asztal szélére eléje tett Anna. És amikor felesége kezébe vette a puttonyt, már megint az udvaron ólálkodott, hogy belásson az istálló ajtaján. De Anna egy hajszálnyit sem változott, még azután sem, hogy kijött. Hallotta, mint önti a vizet az edénybe, mint beszélt a Virággal, de még egy szempillantást sem vetett felé.

— Még semmi — gondolta Fülöp és kissé mérgelődött. S amint sötétedett, Anna még többször megfordult a tehén körül, de a madzagon lógó szívet egyszerűen nem nézte meg. Fülöp homlokán növekedtek a ráncok, amikor látta, hogy megint változatlanul jön ki a lámpással és a sajtárral. Ez már olaj volt a tűzre.

Tizennyolc krajcárt kidobott az ablakon és még meg is láthatták, amint alkudozott a sátorban. Még hozzá a halena ujjába sem fért belé, s a zsebben is csak az imádság tartotta. Az egész úton vigyáznia kellett — és hát mindez hiába volt? Fülöpnek valóban mérgelődnie kellett. Az istállóba nem mehetett be és mivel másként nem tudta elintézni a dolgot, ezen az estén is elverte Annát.

* * *

Haragja reggelre még nagyobb lett. Az ökröket későn etette meg, valahogy nem akart bajlódni velük. A nap már magasan járt, amikor pelyváért ment a padlásra.

Talán az isteni Gondviselés küldte fel ekkor. Alig lépte át a járó, lépéseket hallott a fal alatt. Hirtelen megállt a zajra. Jól ismerte Anna anyjának, az öreg Bukovicsiknének a járását. Le sem kellett néznie a lyukon, megesküdhetett volna, hogy ő jött. Hm, könnyű volt eltalálni, mert az öreg Bukovicsikné most nem is akart csendesen járni. Be sem ment a konyhába. Megállt a küszöbnél és csak úgy minden további nélkül rákiáltott Annára:

— Hol van Fülöp?

Anna kiment hozzá és úgy tett, mintha csodálkoznék:

— Itthon van valahol az udvar körül, de mért, mama?

— hallotta a padláson a férfi Anna hangját.

No, a Bukovicsikné megmagyarázta:

— Még te kérded! Az embernek másoktól kell megtudnia, te egy árva szót nem szólsz. De mondom neked, hogy azonnal jössz velem! Én nem azért neveltelek, hogy mások ok nélkül tönkretegyenek. Azt hiszed, nem tudom, ha te nem is mondogd, hogy tegnap megint elvert?...

Fülöpöt mintha valaki oldalba bökte volna. Már majdnem ledobta a pelyvatartót és visszaugrott a lépcsőről. Csak-hogy akkor vidáman elnevette magát Anna a fal alatt.

— Azt mondja, hogy engem?
Bukovcsikné csak bólintott.
— Ki mondta azt magának, mama?
— Hogy ki mondta? Hulicsek szomszéd még este hozzánk rohant.

Anna megint nevetett.

— Még jó, hogy nem hallja Fülöp, mert Hulicsek nénének baja lenne. Azt is megbánta, amit tegnapelőtt tett. A vásárról mézeskalácsot is hozott...

Fülöp úgy érezte, mintha valaki megsímogatná a szívét.

De most gyorsan a gerendához rohant és tömni kezdte a tarlót. Csak akkor csavargatta a fejét, mintha nem értene valamit, amikor észrevette a mézest a Virág fölött. Amint járt a padláson, újból mozgott, forgott a mézeskalács: egyszer a rózsákkal kicifrázott oldalát mutatta, másszor meg az égettét, a közönségeset.

Vájlok Sándor fordítása.

A. E. HOUSMAN:

GYOMLÁLTAM ÉS KAPÁLTAM

Gyomláltam és kapáltam,
És nőtt a sok virág.
Nem kelt el a vásárban,
A színe volt hibás.

Szétszórom a szeleknek
A megmaradt magot,
S azoknak, kik keresnek,
Mikor már nem vagyok.

A mag között pusztíthat
Madár és zord idő,
De mint magányos csillag,
Itt-ott egy szár kinő.

Az évek visszatérnek,
Tüzes tavasz ragyog,
Kitűzik bús legények,
Mikor már nem vagyok.

Imecs Béla fordítása.

HORVÁTH BÉLA :

AMISSIS AMICIS

I.

Azért vagyok hazámban számkivette,
Mert néma nemzetért kiáltozám,
Szemembe vert a poklokon a pernye
S tüzön futottam, vastag éjszakán,
Az égbe néztem, égi rendszerekbe,
De nem hallottál, hallgatag hazám!
Nem hallasz engem, édes Magyarország,
De minden jussom cenkek ragadozzák.

II.

A korcs pogánynak nem vagyok keresztény,
A jövevénynek nem vagyok magyar,
De őseim siralmát zengedezvé
Az ajkamon nem alszik el a dal!
Egy ezredéve dajkám vagy te Veszprém,
Egy ezredéve gyúlt bennem a baj,
Hogy szava legyen annak a cselédnek,
Ki hallgatott és túrt egy ezredévet.

III.

Ti csillag-néző, együgyű kanászok,
Ti sírba-döntött, régi magyarok,
Ha mozdulok, minden tagomban fájtok,
Bennem buzogtok s bennetek vagyok.
A szájamon szól a ti szolgaságtok
És engem néznek mind a csillagok,
Kik arcotokba égi fényt sütöttek,
Mert szolgák voltatok és üldözöttek.

IV.

Szivem kiszáradj, megszakadj te, bordám,
Ha megtagadnálak ti pásztorok

S a dolgok csak egyszer nem dalolnám,
De ládd, a tűzbe, vérbe gázolok,
Mert jártam én a püspök lanka dombján,
Kicsiny kezembe kaptam egy botot
S ahogy forgattam, megfutott a konda
És mindhalálig emlékszem a dombra.

V.

Emlékszem rátok mindörökre, dombok!
Veszprém, sűrögtem minden dombodon,
Sírhalmaid porába sírva omlok,
Hogy ottan porladj, porhanyó porom!
De addig dolgomat szívembe kongod,
Tornyod tanít, a püspöki torony
És egyre zeng, világgá küldöz engem,
Hogy éneket bárhol bolyongva zengjem.

VI.

Igy mentem én a tudományba, — London
Nagy bölcse vitt a világ tetején,
Mégis belém dobogtál régi dombom,
Hogy meg ne dőljek életem felén,
De forradalmam égjen. egyre forrjon,
A nagy világban így növekedém
S bölcsek csodáltak síheder koromban,
Dicső híremben, nyurga nyomoromban.

VII.

De nem tudott más bölcseséget elmém,
Mint égi város, téged vallani!
A zord időnek már ideje telvén
Hasadjatok meg, Veszprém halmai!
Tomboljatok a holtak néma nyelvén,
A porból keljetek ti hajdani
Holtak, tanúnak végre jöjjetek ki,
Ne hagyjatok kutyák közé kivetni!

VIII.

Nem gyáva létért lettem itten árva :
Belé van oltva már a hullafolt,
A föld elsenyved, mint a sárga lárva
S ki porban élt, mind porban is lakolt.
De láttam én a csillagokba látva
S kihirdetem, ahogy megírva volt :
A Szívem nélkül ki lehetne boldog ?
Majd oda hulltok, ahova hajoltok.

IX.

S hozzá hajolni vágyva-vágyva vágytam,
A kárhozat reszkette agyvelóm,
De Atya, Fiú, Szent-Lélek, ti Hárman
Egy Isten : benned bízom vakmerőn,
Hogy élek, élek, élek a halálban
Örök napon, időtlen delelőn !
S elé borulva küzdelemben kaptam,
A lelkem vassal ezért foghatatlan,

X.

Nem foghat rajta semmiféle fegyver,
Nem ölheti se vérpad, sem bitó,
Nem kötheti ki semmiféle kender,
Nem kattán rá a hüvelyk-szorító !
De, Istenem, te oldaladba vedd el,
Égő szívedbe tégy, Szabadító !
Fölrítál engem a te öt sebedben,
Igy lettem boldog s benned ölhetetlen.

XI.

Igy röpködök a rengeteg veszélyben
S világ rohadván meg nem rohadok,
Dübörgő táborokban jönnek értem
Tüzes kerubok, kardos angyalok.

Valóban itt valék ? valóban éltem ?
Itt lengek én, vagy már nem is vagyok ?
Ha éltem is, nem élt szívembe semmi,
Csak vágyam innen menni, menni menni.

XII.

Ez volt e rongy világon diadalmam,
Ezért hevültem dolgodon, te nép !
S nem higgadok, dühömben olthatatlan
Tüzes Galamb tüzes kegyelme ég !
Pokol tüzét parázsba fojtogattam,
S pokol se bírta meg szívem hevét,
Füstöt csapott a lángja, mind kihamvadt
S megcsóváltam az égi forradalmat.

XIII.

De lángoló jelet kinek csiholtam ?
Vonít a nép a vastag éjszakán.
A néma nemzetért minek csaholtam ?
Nem hallottál meg, hallgatag hazám.
De élve-halva meg nem csillapodtam,
A boldog korszakot kiáltozám,
Mert lesz idő, hogy csillagom megéled
S fölkelnek majd a messzi nemzedékek !

Horváth Béla

HEGEDŰS ZOLTÁN:

A HALÁSZ LEGENDÁJA

Elüldögéltem velük esténként a parton, a víz körül, hol fortyogott a paprikás. Halászok voltak, bütykös ujjú, erős emberek; jóízűen, nagy harapásokkal ettek és nem bíbelődtek annyit a hallal, mint én. Olykor-olykor belefohászkodtak a parti szelekbe. Csendesen és keveset beszéltek. Szerették a mesét, mint a gyermekek. Egy vén halásZRól szólt a legenda, akinek havas, lengő szakálla volt. Járt a legenda, kezdődött valamikor régen, — talán nem is oly rég — egy napon, az öregek még emlékeztek is halványon... vagy csak hallották, s a múltó évek ködében beleszótték az életükbe, mint az olyan emberek teszik, akiknek szíve nagyon forrón fekszik az élet tenyerén. Rég volt, vagy nem is oly rég?...

Későn futottak be azon a napon a halászok. Mogorva szótalan léptek a partra s lekötötték a bárkákat. Volt még némi tennivaló a csónakok körül. Aztán indultak haza. Nyugtalan, mélyzöld volt a tó, borzongott a levegő is; sikertelen nap volt. Megcsappant a fogás, a halak, mint a felhők vihar után, tűntek el a vidékről, s hiába volt a fárasztó, hosszú út a nádasok halrejtő közein: kevés volt a zsákmány. A bérlő csempészést szimatolt, de morgott a banda is. Mihály volt az elégedetlenek feje. Torzsák, a kormányos, érezte a mellének feszülő haragot, de nem szólt. Összehúzta szemét, kidagasztotta a mellét és lepattant róla a banda gyűlölködése. Kemény és szótalan halász volt Torzsák világéletében. De az ellene készülő mozgás dühítette.

— Kinek van baja? — kérdezte. — Mer az ájjon elő, oszt mongya meg!

Nem hallgattak rá. Mihály sértődése kalimpált bennük is. Forrt valami terv a Mihály agyában. Torzsák nem szólt többet. Végignézett a bandán és megindult haza. Egy lehorgonyzó halászélet. Kicsit vak sors, de néha bőkezű. Súlyosan és beteljesedve, nagy, fehér szakállában egy halászvégzet. Kicsit emberi végzet, de örök szabadságra vágyásával és mozdulatlan zátonyával nagyon halászi sors. Mert csak a család van körülötte, csonttá keményült ruhája rajta s a büszkeség benne, amikor a tóra néz: mintha magát az életét látná benne. Igaz is, ott van az ő fiatalsága, ott múlt el, a tavon. A tó már elválaszthatatlan tőle.

És most mégis el akarják szakítani tőle. Kicsoda? A tulajdon fia, a Ferke! Torzsák Ferke nem volt halászvér, mintha idegen idegenben ringott volna. Húzódozott, vágyódott a föld után, míg aztán bele is szeretett a Mihály lányába, Rózsába. Nagyon oda volt a lányért, de a szeme csak akkor nyílt kerekre, mikor Mihály körüljáratta vele a földeket,

amit Rózsa kap móringba a házasságához. Ettől kezdve nem lehetett kicsalni a tóra Ferkét.

Az öreg Torzsákban megfeküdt az indulat. Kerek, barna arca sötétebb lett, a szeme villogóbb. Ferke! Az ő fia! Hiszen tudta ő. Ez fáj a legjobban neki. Lassan oltogatta belé a halászmesterség titkait, meséit, hagyományait. De sohasem reménykedett. Ösztönösen megérezte, — még a bölcsőben feküdt a gyerek, — hogy nem halászvér. Anyja földművelő ősei ütöttek vissza benne. Felesége apja csak élete delén lett halász. Kalandból és szükségből. Amikor Ferke megszületett, két nagyobbacska lánytestvére volt már. Torzsáknak ez volt az utolsó gyereke. Sohasem tudott többé feleségéhez szíves lenni.

Azt mondta, míg ő él, nem lesz földtúró a fiából. Ez azt is jelentette, hogy párja nélkül sóhajtozhat Mihálynak szép lánya, Rózsa, az akácillatú estéken; Torzsák Ferkét meg nem haphatja hités urának. Mert Mihály csak így kötötte ki, hogy a két Torzsák elhagyja a tavat.

Az öreg kormányos elment és a banda nagy hangba kezdett.

— Megbabonázta valaki a vén embört! — mondta valaki. Igaz is, mióta Mihály és Torzsák összevágta a lapátot, bal-szerencse kísérte a vén Torzsákat mindig. Nyugtalan éjszakáin harcsákat álmódott, ahogy ezüstös testük megvillant a táncoló háló rácsain. Ez pedig kész veszedelem. Azt jelenti ez, hogy elkerülik a halak, míg ladikja ott úszik a remegő zöld vizeken, a nádasok között. Hát Torzsákat kerülték is. De Mihály személyes sértődése, amely a lányán keresztül érte a második kormányost, az volt az igazi baj.

— Hallgass mán, — rivalt fel Mihály.

— Jobb volt az régen, — sóhajtott egy másik.

Jobb volt az régen. — Jobb vót! — mondták is néhány pengős nap után. — Több vót a pénz.

Jobb volt. Mert az élet is olyan, mint a partra vetett hal: lassan megfullad és elfonnyad. Vagy olyan mint a tó, mely néha eliszaposodik, sűrű lesz és a halak felfordulnak; fehér hasuk ostobán belebámul az égbe. Mert az élet maga a tó, ösvényével és szeszélyeivel.

— Ma éjjel, — mondta Mihály és megvillant a szeme — ma éjjel kimegyünk.

Helyeseltek. Rekedten, lelkesedés nélkül. Lógatták a fejüket, de vállalták volna a poklot is. A víz volt az ő földjük, ahova elvetették a jövőt és a ringó, ravasz talajon csak a szerencsében lehetett bízni. Torzsákban már nem bíztak. Mihálytól több szabadságot vártak; bőségben felmerült hálókat remélték. Torzsáktól félték. Szigorú figyelme megfeküdte a lelküket. Szabadultak volna tőle régen. Most itt volt az alkalom. Mihály nyíltan fellázadt ellene. És ott van Ferke, a saját fia, az is szembe fordult vele.

Bevágta maga után a kaput a vén Torzsák. Ferke a

kútnál merített. Apja rá se nézett. Nem beszélt vele napok óta. Sejtette, de nem hitte, hogy a banda ellene fordul. Gőgös volt. Hatalmas, lengő szakállára volt büszke, amely valahogy mindenkit, de különösen őt, Péter apostolra emlékeztette. Torzsák érzett is valamit a bibliai hivatásból, megvolt benne Péter fensőbbsege és ereje. Úgy gondoskodott a banda sorsáról, mintha mindegyik halásznak külön-külön a lelki-üdvéért és jövődő életéért viaskodna. Bár lengő szakállára csak éveinek lehajló felében tett szert, ő úgy tekintette, mint időtlent, mely kizárólag az ő bölcs tulajdona és kezdetektől neki rendeltetett. Ebben sohasem kételkedett senki, legkevésbé ő maga, és gyakran álmolta, hogy Jézus vastag redőjű gyolcsingben, — ahogy a képes bibliában látta egyszer — várja őt a parton egy bárkára ülve és akkor ő is leült melléje és elbeszélgetnek a halászok sorsáról.

Az öreg Torzsák!... Ő is így nevezte magát. Mindig. Gyermekkorát is lengő, havas szakállal képzelte el. Ilyen volt ő mindig. Kevésszavú, indulatos, örökké éber. Az apja is ilyen volt. Ő is ilyen. Csak a fia nem...

Forrt benne a keserűség. Félszemmel kisanított Ferkére, míg a csizmáját húzta. A legény a disznókat látta el. Torzsáknak keserű lett a szája. Kiköpött. Milyen halász ez a Ferke? Hogy derül az ábrázatja, mikor a disznókat vakarja! Megint köpött. És befordult a falnak.

Mihályék összejöttek este a tavon, hogy útra induljanak. Torzsák nélkül. Messze mentek, a tó déli ágába, talán két nap is telik, míg visszatér a banda. Két új embert is szereztek. Idegenből. Hadd facsarodjon az öreg szíve. Mert ösztönösen gyűlölte az idegeneket. A banda is félt tőlük, régi telepések féltésével, mert ők maguk is nagyrészt idegenből jöttek. De Torzsák még a lelkét is féltette tőlük.

Szóltanul, csendben készülődtek az emberek. Azért néha összegyűlt a mellükben valami nehéz és fojtó, amit nem tudtak kiköpní.

— Pimaszság! — engedte szabadra a száját az egyik, de Mihály azonmód rajta volt.

— Ne járasd a szád! — vágott le rá. Dühösen, erőszakal csinálta végig a tervét. Ma ő lesz a kormányos, a banda feje. Pusztul már a tóról mind a két Torzsák! Kurjantani való kedve volt. A szeme karikákat hányt az örömtől. Régen, régen leste ezt a pillanatot.

— Megbeszéltük. Így lesz! — mondta szárazon. Hangja uraskodó és parancsoló volt.

Mihály minden idegét megfeszítette. A ladikok könnyedén siklottak rá a vízre. Csak egy maradt a parton. A Torzsáké. Ismerte Mihály a tavat, mint a tenyerét; vezette már ő a bandát, de mindig az öreg Torzsák helyett. Most magáért és a bandáért tette. Igazi halász volt, kormányos. Távól, ahol a part hajlott, mélyen sötét sáserdő nyúlott a tóba. Nemsokára elérték és el is tűntek mögötte.

A visszamaradt ladikot ezüsttel öntözte a hold, mely néha elbújt valamely felhőtakaró alá, és ilyenkor korom hullt a partra és a falu házai összefolytak. Csak a víz zizegett változatlanul, ahogy egyre visszafutott a kavicsok között. A felső végen egy kutya vonított kitarotán.

Valaki közeledett. Megállt az elárvult ladiknál, mintha odafeszült volna. Fehér szakálláról csurgott a hold ezüstje. Torzsák volt. Állt és hangtalanul mozgott a szája. Nyugtalanlanság gyötörte otthon. Álmában is a tó ringott a lelkén, érezte ő azt, hogy mi történt. Rányomta a ladikot a vízre. Elevezett a zizegő sáserdőig. Aztán erőtlenül magába roskadt. Acélkék, kemény szeméből könnyecseppek fordultak ki fényesen, egyik a másik után. A fénylő könnyeken keresztül elnézett messze a tóra, melyen tündérképeket rajzolt a csillogos égbolt és táncolt rajta a könnyű nyáregji szél. Valahol messze távolodó sötét foltot látott. Utána kapott a kezével. Mintha még elérhetné.

És ekkor a nádasból, ahol megrekedt szél zajongott, ijedten és visongva, feszes arccal a holdezüstben a villanó vizet figyelve, mint szokták a halászok a nádcsomók között, a vízen, mezítláb megjelent az Úr, szelíd mosollyal sárgás szakállában. Megállott Torzsák ladikja előtt. A halászbán meghült a vér. Felhördült. Az Úr csendesen intett. És kimutatott a partra, az álomba merült falu felé. Torzsák meg rázta a fejét. Nem! Tudta ő, mit akar az Úr. Nem, nem hagyja ő a tavat! Az Úr tovább mosolygott szelíden és elépett a ladik mellől. Keze még mindig a part felé mutatott. Torzsák kétségbeesetten felnyögött. Jézus fehér gyolcsinge könnyedén, féhéren meglebbent a szélben. A vén halász csontos keze utána kapott. De csak a nád hajlongott a tó felett, fel-felsusogva bágyadt hangon és megcsillanva ezüstösen, mikor könnyedén a hold felé hajlott.

Torzsák megtántorodott és visszazuhant a csónakba. Nem mozdult többet. A ladik imbolygott a vízen és orrával befúródott a nádba. Az égen lehajolni készült a hold. A tó fölött táncolt a szél és nyomában borzongott, szikrázott a víz.

Pirkadt. A tyúktól mögött derengett valamely halványan az ég. És egyre erősebben, egyre szélesebben hullott a fekete-szürkebe súlyos, szürkés ón. A falak előtt nagy darabokban pattogott szét az éjszaka. S a vigasztalan lebegő szürkeségbe sötéten hullottak bele az ablakok.

Ferke jött ki a kúthoz. Szél zizzent el a tó felől és a legény ingeujjába bújott. Ferke bedugta a fejét a csöbörbe, prüszkölve rázta le magáról a vizet. Halászember nem fűdözik így, csak a földtúró. Dühösködő kedviben volt Ferke. Szekér zörgött az utcán. Az udvar hátában kakas rikkanott fel.

Hozták a hírt, hogy megtalálták az öregét a tavon. Ott nyúlt el a nádasban, mint a tikkadt béka. Az asszony nép-

ség jajgatott, rángatta a fejébe a háromrétű kendőt, készült a tóhoz. Feleútig se értek, mikor jött szembe szekéren Torzsák. Közéjük cserdített a szavával. Kemény volt még a hangja, az asszony nép szeppent és szipogva fordult haza, titokban és kendő alól lesve az öreget, hogy nem dül-e le a szekérről. De megülte az erősen. Csupán a szeme lángolt és a feje sunnyadt bele a vállá közé. Ferke már tudta, mi történt. Ő tervelte ki ezt Mihállal. Még a kezire is játszott neki. Hadd tudja ki az apját is a tóról!

Mikor belépett az öreg, már harmadikat rikkantotta a kakas.

— Megtagadtak, — mondta lassan az ígét. Aztán rámondta, csak magának:

— Mer így dukál. Egyször Péter, egyször ök.

Odaállt a fia elé. Aztán felnézett rá lábaújjától a haja tövéig. Csak nem szólt. Ferkét rázta a hideg. Az anyja közéjük állt. Aggódo tekintete rebbenve kereste az öreg acélhideg szemét. Karjával féltón ölelte át a fiát.

— Tudtad? — kérdezte rekedten Torzsák.

— Jaj! — huppant meg az asszonyban az ijedség.

— Tudtam — villant ki dacosan Ferke.

— Hagytad? — szaggatta tovább a szót az öreg.

— Hagytam — kelt erősebbre az indulat a legényben.

— Az apádat...

— Jaj! — víjjant fel az asszony.

A legényben megakadt a szó. Rózsáért tette. Ez volt az ára, ne legyen a tavon egy Torzsák se. Így mondta Mihály. Fényes volt Rózsának a szeme, mint az esteli csillag és táncoló a járása, mint a szellő ölelte kalásznak. Ferke gyűlölte a tavat, szabadulni akart tőle.

A vén Torzsák tekintete megtört. Elfordult a fiától. Fojtogatta a ház, az udvar, a falu. Nyugtalanul járt-kelt. Aztán elindult. Ment ismét a tóra. Felburjándzott daccal, csikorgó lépésekkel. Mire a nádashoz ért, már kemény rézgolyó volt a nap, ami csak úgy zuhogtatta a vízre szikrázó sugarait. Jóleső volt ez a meleg zuhogás. A faluban zörgette az ablakokat a reggel. A víz fölött csillogó köd hengeredett. Torzsákot rázta a hideg. A helyet kereste, ahol megjelent előtte az Úr mezítelen lábával a vízen. Szelid arcát odafordította a vén halásznak és kezével parancsolva mutatott a partra. — Nem! — mordult fel az öreg. A szél megtépte a szakállát. A víz belemart a ladik oldalába.

Nem hagyta a tavat. Csikorgatta a fogát és dolgozott. Felszedte a berakott horgokat. A nap a fejére került és égette, mintha már egészen rá akarna csorogni. A fenékről kiemelt néhány varságot. Céltalanul, erőlködve. Dolgozni akart. Türelmetlenül hajigálta a szerszámokat. Egyszerre hatalmas vízpatkány ugrott fel előtte. Szájában egy tetemes hal megrágott gerince. Elbőgte magát az öreg és kapta a lapátot. A patkány szembeszállt vele, csizmájába kapott és ki-

dobta magát a vízre. Torzsák utána suhintott. Nagyot vágódott a nehéz fadarab és a víz kifreccsent alóla.

Benyomta a ladikot a vízre. Megint megrázta a hideg. Látta a szakállába mosolygó Urat, ahogy felemeli kezét a partra. Megborzongott. A patkány testét felhajtotta a víz. Elégedetten nézte.

— E megkapta — és elsímitotta a szakállát a mellén. Aztán hozzátette: — Én is... a fiamtól...

Vége volt a dühös munkakedvinek. Mogorván vágta ki partra a ladikot és otthagytott mindent. Megrettent a tótól, menekült.

Szinte órák alatt öregedett meg. Megrokkant. Elzsugorodott. Erős mellkasa meglapult és havas szakállá most támasz nélkül lengett, mint a kóró, melyet magára hagytak a tarlón.

Másnap már fel se kelt. Talán nem is tudott volna. Nem szólt ő senkihez. Szűk, csodásan kék szeme csillogott a konyha fehér falai közt. Mert ott feküdt. A havas szakáll csendesen sárgulni kezdett, száradt. Hiába jöttek nyivákolva a lányai, hallgatott és messze nézeti. Mintha már a falon is átlátott volna. Az asszony Júliáért futott, akinek mindenre volt kenőcse. Be nem engedte magához! A vén megsáruult szakállú Torzsák a csizmáját hajította hozzá. Ehhez volt ereje...

Két nap múlva mozdulni sem tudott. Az ötödik estén intett a fiának, hogy üjön mellé. A szemével intett. Az még fürge volt. Rekedten kérdezte:

— Hazagyüttek?

— Haza.

Lentjártak a tó alsó felén. A szél hetek óta görgette arra a hullámokat. A lassú, mind mélyebb áramlással észrevétlen levándorolt a halak zöme. Mihály kiszimatolta, utánuk ment. A szerencse feszítette hálójukat.

Az öreg Torzsák sóhajtott. A szeméből kicsordult a könny. A legöregebb halászt is megréfálja néha a tó. És néha ez a tréfa halálos. Sokáig nem szóltak. A hold beömlött a görbeüvegű ablakon, rácsurgott az asztalra és lefolyt, mint az oltott méz. A vén ember lélegzete sistergett hozzá.

— Az Úr elparancsolt a tóról, — mondta keserűen. A legény megrázkódott. Belebámult az apja arcába.

— Szólt hozzám — tette hozzá az öreg és megpihent a szóval.

— Azt mondta, hogy Ferke halász lesz. Új bandát állít és dógózni fog a tavon.

Hazudott. Az Úr néma volt, mindig ott állt előtte ezüstbe öntött gyolcsinggel hajladozó testén. Az öreg Torzsákot megnyugtatta ez a hazugság. Élesen figyelte a fiát.

— Ezt testálja rám? — kérdezte szomorúan és lehajtotta a fejét.

— Mi ögyebet? — indulatoskodott az öreg. — A kevés

főd a lányokkal ment móríngba. Az úgýis rossz főd, északi ódal. A szóló, meg a ház, anyádé. Ami a parton van, tiéd lesz. Halász vagy. Annak neveltelek, olyannak, mint én!

Ferke felmordult. Az öreg jókedvű lett. Gúnyolódott.

— Hideg ágyon ülsz... az enyém.

Másnap megint nem beszélt Torzsák. Csak akkor mordult fel, amikor a lányai jöttek síránkozni.

— Csittújatok má, a mindenségít — mondta, aztán hideg szemmel túlnézett a falon.

A faluban már tudták, hogy meghal. Ha egyszer valamelyikük meg akart halni, lefeküdt és már nem segített semmi. De nemigen akartak meghalni. Csak a nagyon vének.

Az öreg kihúzta Ferkéből az ígéletet. Keserű volt a világ. Ott fönt az oldalban illatoztak a földek. Bontották a sárguló kalászt, sodorták a meghajló füveket, ölelték az elvirágozt fákat. Kapák vakarták a földek hátát, melyet föl-égetett a nap tüze, és kacagás röp-pent esténként a kalászok fölé. Csak idele-ent a tó mellett volt keserű a világ.

Mihály jött. Ferke a tornácon állta útját. Gyűlölködve, részegen.

— Ne tegye be a lábát — mondta. Mihály visszahőkölt.

Mi ütött a legénybe?

— Veled akarok beszélni.

— Nincs mit.

— Rózsa vár...

Ferke szíve elszorult. A vén Torzsák felmordult az ágyon. A legény megkeményedett.

— Megöltétek! — intett befelé.

— Mi öltük meg? — dünnyögte Mihály. — Mi? Öreg vót.

— Öreg vót.

— Az vót.

— Az...

Álltak a tornácban és hallgattak. Tapadó, nehéz sötétség folyt le rajtuk, egymásba olvasztotta kemény alakjukat és egy kicsit a lelküket is. Csak mély, szürcsölő lélegzetük hallatszott és néha egy-egy csizma csikorgása. Aztán lassan elmozdult Mihály. Ferke nem szólt utána.

— Ferke, hallod-é? — Az öreg kiáltott. A legény befelé fordult.

— Nó...

Felkelt, nem is aludt, bámult az udvar sötétjébe. Nem gondolt semmit. Egészen úgy, mint mikor a vízen volt. Mintha az éjszakából akarna kifogni valamit. Bement a konyhába.

— Nó, mi az édesapám? — Meleg volt a hangja, mintha megbocsátást akarna mindazért, ami történt. Az öreg hangjából is kibuggyant a melegség.

— Fijam, aztán a szakállomat fesűjjétek ki és mossátok meg, engem má nem köl...

— Dehonnem, — mondta hízeglő ellenkezéssel a legény és e percben nem tudta, miről beszél.

— Aztán aggyátok rám a csizmát, tudod, azt fijam, mellik a palláson van. Mer erre tartogattam. Anyádhó jártam abba.

Ferkéből kizökkent a levegő. Csak így sípolt, olyat sóhajtott. Mert neki is van egy csizmája, abban járt Rózsához. A vén Torzsákban nehezen kalimpált a szív. Ő sem szólt és Ferke is kiballagott a konyha elé.

Reggelre a Péter-szakállú halász, akinek a holddal elfestett vizek felett Krisztus megjelent, belecsontosodott az ágyba.

Kiterítették. Aztán eltemették. És nemsokára csak a frissen püposodó föld és a kereszt jelölte, hogy a vén Torzsák született és meghalt; hogy messzevidékre híres halász volt, az a falu lelkére íródott fel.

Kezdték is beszélni a temetés után a látomást, meg hogy mit beszélt az Úr a vén halással az éjszakán. Nőtt, kúszott, hangosodott a szóbeszéd. Nem találtak nyugalmat a halászok, rettegték a tótól, a falutól és egyenként szöktek meg a Mihály keze alól. Mihály is hallotta sokszor, hogy az Úr az öreg Torzsáknak adta a tavat akkor éjjel. Hallotta, de nem riadt vissza. Ha belepusztul is, fogadkozott. Ferke lassan száradni kezdett. Hosszú vágyódó pillantásokat eregetett túl a dombon elnyúló, keskeny és széttördelt földtagokra, ilyenkor feszítette valami a mellét, mint amikor Rózsára gondolt. Mert piros volt Rózsa, mint az, amelyik a kertben nyílik a házfalhoz közel. Gyorsjárású és ha mozgott, csipője úgy ringott, mint az a karcsú, fényesen barna nád odakint a tavon. Nem tudta ő felejtteni a lányt.

Egy napon oda is állt Mihály elé.

— Nem dógozok én má magamnak.

— Nekem se dógozz, — utasította el Mihály, aki szerette volna Ferkét is kitudni a tórol. Fájt a szíve a tóért, ha osztozni kellett rajta. Mint a zsgori szíve fáj a hold szétömlő ezüstjéért.

— Apád mondta, hogy nem vagy jó halász.

— Apám se vót mindentudó.

— De. Ő a vót. Csak előregegett.

— El.

— Ott kéne hagynod a tavat. Főd kéne neked — tette hozzá.

— Az — olvadt fel a legény.

— Főd, de jánnyal — csapott le hirtelen, hogy Mihály bajúsza megrengett.

És már mélyen egyet akartak. De nem annyira Mihálylyal, mint a lánnyal.

Azon a napon Rózsa igent mondott. És azon a napon bezsakadt a vén Torzsák sírja. A sír mélyén hiába keresték a koporsót, csak sippogó, fekete vizet találtak, mely a tóból

öntötte el a temetőt. És azon a napon eltűnt Mihály a tavon. Csak a ladikját dobta ki a sás közé a víz.

De Ferke nem volt már a péter-szakállú ivadéka. Semmi köze nem volt az ingó és ravasz talajjal, amelyre csónakok kúsznak nappal és éjjel, hogy halászok fürkésszék elő festett ezüstű kincsét. A rögök felé indult, ahol kiforrósodnak a férfiak, mert az életért, melyet csoroszlyával hasított földből varázsolnak fel, erőszakosan és keményen kell megdolgozni ott...

A partra pedig idegen halászok telepedtek.

A tavon pedig hengeredik továbbra is a szél, néha csavar egyet a nádon, hogy sírva tör derékbe belőlük egy erdő. Olykor dühös vonítást hallat, de hiába csapja a vizet a partra, visszahull újra és újra...

Az öregebbek ilyenkor egy lengőszakállú halászra emlékeznek, aki messze határig híres volt és akinek a fia megtagadta őt. A vén Torzsákra emlékeznek, akinek odaadta az Úr a tavat és aki meg tudott halni érte, amikor a tó először tagadta meg őt.

Hegedüs Zoltán

DEMETER ISTVÁN:

GÖRÖG VERS, IDÉTLENÜL

Zongora zümmög messziről.
Most hozd a mézet és az orvosságot,
erdei mézt, erős orvosságot.
Tejet és gyenge lánykát sohse hozzál.

Zongora zümmög messziről.
Van, aki megy már hazafelé.
Árvalegény. Van, aki nótáz.
És a világot az Éj megissza.

Zongora zümmög messziről.
Most már tudod az utat és a célt?
Fut a fakó. A Hajnalt kérdezed.
Mégis a titkot kérdezed.

Zongora... Nem mond senki semmit.
Zümmög... Futkosunk, beszélünk, élünk.
Messziről... Nem jutunk soha
egészen el magunkig.

GERGŐ ESZTER

1.

Bíró Dénes
furulyája;
hét nyílású
kicsi fája
gazba hever,
füvön fekszik,
hold süt rája,
s veres fényt dob
sűrű vértől,
piros vértől
gonosz égről
kiáltozó
hét likjára.

Három pásztor
nagy subában
fut havasba.
Esztenájuk
piros tüze,
fénylő tüze
messzi villan;
három pásztor,
gyilkos pásztor
bocskor-talpa
vizes fűvön;
hegyes kövön
futva toppan.

Köd facsarta
bé a havast.
Kalyibába
három pásztor,
nagy szemükből,
csúf szemükből
süt a vérük. —
Gergő Eszter
vígán kacag
s kebelének
szép halmából
cifra zacskót
dob elébük.
Haza felé
az erdőbe

így dalolgat
Gerő Eszter:
nem kell féljél
bojár Vaszi,
mélyen alszik
Bíró Dénes...
meg sem ébred!
Néked leszek
szép szeretőd,
hű szeretőd,
feleséged,
véled megyek
Módovába.
Arany hintón
Módovába.

Búvik a hold,
ösvény szükül,
havas füve
kéken lángol;
égő ujjú
kos-kísértet
erdő mélyén,
tisztás zöldjén
most rántja ki
vörös üszkét,
lángos nyársát
három pásztor
sült husából.

2.

Édes uram,
kedves uram,
szép szeretóm:
bojár Vaszi,
öld meg, öld meg
azt a pásztor
a havason,
ki furulyál
minden éjjel, —
nem nyughatom,
nem alhatom
míg furulyál
a havason.

Hét nap multán
sötét éjjel
jöve haza
bojár Vaszi.
Arca fonnyadt,
szeme zagyva,
csak lecsuppan
künn a padra.
Kínálgatják
puha ággyal
pálinkával,
de csak motyog
eszelősen:
vértől ázott
a furulya
s halott pásztor
aki fújja

3.

Lehull a lomb.
Újul a lomb.
Csak egyre fut
Gergő Eszter.
Fáradt ina
meg nem állhat:
furulyaszót
mindig hallja
s utána nyúl
a havasból
alvó pásztor,
halott pásztor
véres karja.

Gergő Eszter!
Gergő Eszter!
kicsi a főd
hiába futsz
füvön fekszik
szép szeretőd:
Bíró Dénes
vértől mueskos
furulyája
s le nem mosul,
meg nem tisztul,
hiába hull
harmat rája.

KÁLMÁN LÁSZLÓ:

VERSEK

IMÁDSÁG KÜLÖNÖS ESTÉKRE

(*Művészek Miatyánkja*)

TEREMTŐ, ki élsz a szívekben,
formában, színben, rímekben,
ritmusban, kőben, tájakban,
sóhajban, csókban, vágyakban:

szenteltesék mindenik formád,
orkánod, csönded és morzsád,
formáljad műveink sorsát,
hogy méltón érjenek Hozzád,

hogy jöjjön el országod végre,
hol szépség, nyugalom, béke
tisztítson szízi fehérre
minket — s ha nézünk az égre,

akaratomban nyugodva mondjuk:
Ezért voltunk, mi ezt akartuk,
ezért volt könnyünk, kínunk, harcunk;
ezért néz Rád glóriás arcunk

félve és bátran — s földön és mennyben,
csókban, halálban, szűzen, szennyben,
Téged keresünk csak: mi ketten
egy testben a hívő és Isten;

add meg minékünk ezért kenyerünk
a földön és égi gyönyörünk
a szépben — és oltsd be gyermekünk
szívébe, miért mi szenvedünk;
a bűneinkben pedig tekints el

s mi megvezeklünk mindenekkel,
szívünkbe szúrt izzó szögekkel
s kínok között szülőtteinkkel,

és ne vigyél minket a sötétbe,
a megalkuvás hús ölébe,
hogy csak Néked zengjen az égre
az értelem földi miséje..,

de ne engedd hozzánk a rémeket
és távolítsd el a véneket,

a megnyugvókat, szerényeket
s a tömjénes félénkeket,

mert Tiéd a bennünk élő Merészség,
minden Magasság és mind a Mélység,
hová taszít — és repít a Szépség:
Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség,
Amen. Amen.

A NYOLC BOLDOGSÁG

- I. Boldogok a lelki szegények,
mert örökké melegben élnek
magzatai mennyei méhnek.
- II. Boldogok, kik szelídek, — nékik
forog a föld. Ki csendben épít,
elér az átölelő édig.
- III. Boldogok, kik könnyezni tudnak
s keserű kútján vigaszuknak
szomjasaknak enyhet juttatnak.
- IV. Boldogok, akik megsomjazzák
hűs italod, tiszta igazság,
mert végtére bizton megkapják.
- V. Boldogok az irgalmas lelkek,
kiknek bűnök s földi förtelmek
zengő irgalommal felelnek.
- VI. Boldogok a szívükben tiszták,
kik örüklül magukba szívják
örök létnek isteni titkát.
- VII. Boldogok, kik a békességet
lobogtatva, lélek vezérek
s békére buzdítják a népet.
- VIII. Boldogok, kiket üldöz minden,
ha igazság él szíveikben:
övék a jövő és az — Isten.

Kálmán László

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A BELVÁROSI SZÍNHÁZ VÉGE

Kétségtelen, hogy régóta nem volt még mifelénk olyan kulturbotrány, mint amilyen a Belvárosi Színház körül lejátszódik. Maga a pusztaság tény csak annyi, hogy most szűnik meg egy színház, amely már másfél évvel ezelőtt a megszűnés állapotába jutott. Ez még önmagában nem volna rendkívüli eset. Színházak keletkeznek, színházak buknak, színiigazgatók bukkannak fel, hol egy kávéház tulajdonosi irodájából, hogy egy bankári, vagy részvénytársasági igazgatói székéből, hol ennél irodalmibb környékről, igazgatók mennek, hol vissza kávéznak, bankárnak, hol vidéki rendezőnek. A lapok színházi hírvivata több-kevesebb izgalommal közli az eseményeket s az úgynevezett „színházi kultúra“ virágzik tovább. Ami azonban a Belvárosi Színház esetében több, mint pusztaság esemény, sőt, ami ezt az eseményt kulturbotrányná teszi, az az a csodálatos politikai s többé-kevésbé kulturpolitikai, az a felekezeti, faji és üzleti indulatörvénylés, amely e jobb sorsra méltó színházat körülkavarogja. A Belvárosi Színház ügye így kortünetté s egyben szomorúan magyar tünnetté dagad.

Most, hogy a Színházat átveszi a Magyar Filmiroda híradómozi céljaira, harcias cikkek tömege jelenik meg, viták támadnak, vádak és védelmi szövegek harsognak. A cikkek tömegéből kiemelkedik Kiss Ferencnek, a Színművészeti Kamara elnökének tragikus nyilatkozata, valamint Gogolák Lajosnak a *Magyar Nemzet*-ben megjelent tájékoztató, ám burkolt gyanúsításokkal és kárörvendő támadásokkal túlszűfölt kolumnás cikke. Hogy tisztán lássunk a sülyesztőbe került színház ügyében, el kell mondanunk, miért és hogyan lett a Belvárosi Színház az, ami lett s miért és hogyan történt, hogy szomorú sorsa beteljesedett.

Tavalyi télen a Belvárosi Színház igazgatója és tőkése, Bárdos Arthur és Herman dr. közölte az illetékes fórumokkal, hogy a színház fenntartásáról le kell mondania, mert a vállalkozás deficitjét nem tudja fedezni. Akkoriban volt ez, amikor a Színművészeti Kamara megalakulásával kapcsolatban a színházak vezetésében gyökeres változásokat követeltek. E változások részint elkedvetlenedést, részint megtorlást váltottak ki a színházak zsidó érdekeltiségeiből. Attól lehetett tartani, hogy a budapesti színházak egy részét azért zárják be, mert a változott körülmények között a zsidó tőke nem lesz többé abban a helyzetben, hogy a színházakat irányítsa, más részét pedig azért, hogy a zsidóság megmutassa: nélküle nincs színház Budapesten. Hozzájárult a színházbezárási járványhoz a zsidó színészek nagy tömegének eltávolítása a színpadokról.

Az első színház, amely megszűnését bejelentette, a Belvárosi Színház volt. Deficitjét hozzávetőleg nyolcvan-százezer pengőre lehetett tenni, bár pontos szám nem állapítható meg, mert a hitelezők egész tömege szerepelt kisebb-nagyobb összegekkel. Bárdos és Herman semmiképpen sem volt abban a helyzetben, hogy a zsidótörvényes, színművészeti-kamarás világban továbbvezesse s újabb terhekkel tetézzék színházát. A Belvárosi Színház tehát odaállt a „halottak élére“, hogy megnyissa a „pusztulásnak indult budapesti színházi kultúra“ szomorú gyászmenetét.

Ezt azonban mindenképpen meg kellett akadályozni.

Egy mód kínálkozott csak: vegye át az állam a színházat, jeöltessen ki a Kamarával igazgatót, lássa el bizonyos minimális támogatással s így beállítva a nemzeti kultúra szolgálatába, a lassan-lassan öntudatosodó magyar közönségre támaszkodva teremtsen az irodalom, a színészek számára *nemzeti* és — tegyük hozzá: *népi* — jellegű munkateret.

Ma már nem titok, hogy így is történt. Névlegesen egy korlátozott felelősségű társaság alakult Bodócsy János, Antal Endre és Bodor György részvételével, *ez a társaság azonban csak fedőszerve volt az államnak* s arra szolgált, hogy a színházat kellő ellenőrzéssel, szabadsággal s egyéni felelősséggel vezessék. Ugyanekkor a Kamara, Kiss Ferenc javaslatára, Patkós Györgyöt ajánlotta igazgatónak. De mert Patkós még nem bizonyította be igazgatói rátermettségét, igazgatótársul két tapasztalt kamarai tagot: Boray Lajost és Mihályfi Bélát állították mellé. A szükséges támogatást Imrédy miniszterelnök gyors és erélyes intézkedésére negyven-ezer pengős összegben megkapták, az új vállalkozás tehát megindulhatott.

Megindulhatott, mert Patkós Györgynek a zsebében volt az én *Földindulás* című darabom. Darabomról többen tudtak. Nem árulok el titkot, ha megmondom, hogy ez volt az a darab, amelyre problémájánál, stílusánál, egész szelleménél fogva egy ilyen erősen nemzeti-népi szellemű vállalkozás építhetett s ami erkölcsileg is nemcsak igazolta, de szükségessé is tette az állami támogatást. Imrédy Béla, Zsindely Ferenc államtitkár, Haasz Aladár, de Kiss Ferenc is átlátta írói szándékom jelentőségét s Patkós, illetve a *Földindulás* mellé állt. Egyiküknek sem volt oka megbánásra, mert elmondhatom, hogy a Belvárosi Színház vezetősége az én darabomból élt az utolsó pillanatig.

Az új vállalkozás nem volt jogutódja a réginek, mint ezt a hi-telezőknek a színház ellen indított pere jogerősen eldöntötte. Nem volt, azért, mert arról volt szó, hogy egy megszűnt vállalat helyén maga az állam indít új vállalatot.

Emlékezetes még, hogy az új vezetőség az új darabbal milyen rendkívüli eredményt ért el. Darabomat jóval több, mint százezer ember nézte meg, a legkülönbözőbb társadalmi egyesületek, szervezetek álltak a *Földindulás* mellé. Hogy mennyire nem volt ez a siker az, aminek Gogolák szokott epés jellemzése mutatja, kitűnik a színház társulatának vidéki turnéjából. Minden városban, ahol a társulat megfordult, ezrek rekedtek ki a színházból, külön autóbuszok vitték a környék falusi népét az előadásra, tomboló lelkesedés, ünneplés kísérte a színészeket, én pedig a társadalom minden osztályából tömegével kaptam a leveleket, írói pályám e legszebb kitüntetéseit, a lelkük mélyéig megrendült emberektől. Paraszt- és úriasszonyok, rendőrök, magasrangú katonatisztek és közkatonák, minden felekezeti papok kerestek fel levelükkel, nem egyszer megrendítő vallomást téve életük tragédiáiról. Amikor pedig a hivatásos színészek befejezték munkájukat, az ország minden részében műkedvelő társulatok keletkeztek s játszották — s játszik ma is — darabomat istenhátamögötti kis falvakban is. Lelkes ifjak körútra indultak velem, volt olyan társaság, amely tizenhatszáz vagy még több faluban is megfordult a *Földindulás*-sal. Ahol megjelentek, az egyszerű nép tódult a kezdetleges „színházba”, a primitív kulisszák között játszott darab meg-nézésére.

Nyugodt lelkiismerettel állapítom meg: a *Földindulás* valóban népi darab. *Kollektív dráma a szó mindenféle értelmében*. Patkós örök érdeme, hogy megérezte ennek a darabnak a jelentőségét, a színházé, hogy úgy adta elő, ahogyan előadta, a kormányé, hogy lehetővé tette és támogatta.

Eletem egyik legboldogabb korszaka volt a *Földindulás* előkészítése. Igazi férfimunka volt. Körülöttünk rosszindulat, rágalom-hadjárat, kajánság, cinikus jóslatok sziszegése, mérhetetlen irigység kavargott. A zsidó társadalmi szervezetek bojkottot rendeztek ellenem. Kikiáltottak mindennek, még plagizátornak is. De olyan művészek dolgoztak a színpadon, mint Páger Antal, ez a csodálatos magyarságú ember, Vaszary Piri, aki sohasem állott olyan közel ahhoz, hogy valóban a nemzet nagy színésze legyen, mint ekkor, Egyed Lenke, aki később a *Végrendelet* főszerepében igazi nagy tragikának bizonyult, a finom, okos Eszenyi Olga, a halk, egyszerű Boray Lajos, a nyers Mihályfi s a többi színész is, valamennyi egy igaz magyar ügy szolgálatában megnemesedve és megnőve. Hosszú Zoltán, a rendező, darabom minden mondatában elmélyült. Igen, ez szép munka volt. Összefortunk magyarságunk szolgálatában, népünk sorsában, lelkében, úgy éreztük, mintha Sztaniszlavszkij színházának munkásai volnánk. A legnagyobb feladatot tűztük magunk elé, hittük, hogy ebben a kicsiny, intim színházban, amely eleddig be messze esett a magyar nemzeti irodalomtól és színjátszástól, — ha volt is egy-egy kiváló előadása, mint pld. a *Szent Johannáé*, — igazi, meg nem alkuvó, korszerű, minden ízében porcikájában magyar művészetet teremtünk.

Ez a törekvésünk akkor is tiszteletreméltó lett volna, ha nem akarunk többet egy kis kísérleti színháznál, egy kis rendezői próbálkozásnál, egy kis stiluskeresésnél. „Minden más táján a világnak“ tisztelet, megbecsülést, elismerést érdemeltünk és kaptunk volna. Budapest társadalmának túlnyomó része s vele bizonyos entellektüel urak és hölgyek azonban, akik oly áhítatos rajongással tudtak leborulni a weimári Néemtország, vagy Páris extrém színpadi kísérletei előtt, akik elájultak a frakkba öltöztetett Hamlettől, cinikus fitymálásnál egyebet nem mutattak irántunk. Mind-egy. Tudtuk, — én legalább biztosan tudtam — hogy amit teszünk, szent hittel, magyarságunk szeretetéből tesszük, munkánkat tehát siker koronázza. Így is lett.

* * *

Időközben azonban igen gyorsan megmutatkoztak a Belvárosi Színház vezetésének belső betegségei. Legelőször Bodor György dr., a k.f.t. ügyvezetője vált meg a színházról s lépett ki a társaságból is. Eladdig az ő ellenjegyzése nélkül kifizetés nem történhetett, szigorú rendet tartott a vállalkozás ügyeiben. Valóban, óraműpontossággal történt minden, — ami magyar színházi vállalkozásnál ismeretlen! A színház egykettőre visszanyerte hitelét, tekintélye teljes volt. Színészei, tisztviselői boldogan léptek be kapuján. Bodor és Patkós között azonban szüntelen nézeteltérések voltak az anyagi dolgok megítélésében, így Bodor jobbnak látta a visszavonulást. A társaságban Hosszú Zoltán lépett a helyébe.

Kitörtek az ellentétek az igazgató-társak és Patkós között is, főképen feltékenységi okokból. Patkós nem tűrt beleszólást, véleményyt, ellentmondást, bírálatot. Úgy érezte, holmi kis Mussolini lett belőle. (Nem ő az egyetlen, aki ebben a hibában szenved a színházak táján). Szépszerével megszűnt hát Mihályfi és Boray

igazgatói, vagy tanácsadói szerepe is, leginkább azért, mert ők a Kamara ellenőrzését is jelentették. Mihályfi már ősszel csak a *Földindulás* előadásán lépett fel, míg Boray megmaradt a színháznál állandóan szereplő művészeknek.

Amikor tavaly ősszel a Belvárosi Színház a *Végrendelet* előadására készült, lényegesen megváltoztak tehát a személyi kapcsolatok. A színészek közül nem volt már ott Páger, Vaszary is jobbnak látta visszatérni a sokkal könnyebb múzsa szolgálatához, annál is inkább, mert e múzsa képviselői a Vaszary-fiúk voltak.

Bár Patkós körömszakadtáig tagadta, tudom, hogy *Végrendelet* című darabomra három ízben kapott szubvenciót a kormánytól. Ez volt az oka, hogy nyomban a *Földindulás* után, — nagy kárára a *Végrendelet*-nek — előadta. De más darabja, amire irodalmi, erkölcsi szempontból egyaránt hivatkozhatott volna, nem akadt. Így a *Földindulás* több mint kétszázas előadás-sorozata brutálisan ránehezedett a *Végrendelet*-re s ez a jobb sorsra méltó művem nem érthette meg a századik előadást sem. Pedig — mint kritikusaim közül Possonyi László oly világosan meglátta, — az a jelenet is, amelyben a hamis esküt tett öreg parasztasszony a bűntudat lépcsőin fölemelkedik a nagy igazsághoz: *oszd szét mindenedet és úgy kövess engem*. megérte az előadást, ha több érték nem lett volna is a darabban. (Éféléle jeleneteket nem igen láttam a „budapesti színpadi kultúra“ oly agyondicsért remekei között...) Hogy pedig a nép mennyire megértette ezt a darabot is, bizonyítják a falusi műkedvelő-előadások, de a pestkörnyéki munkáseelőadások is.

Patkósnak volt egy írója, aki egyben az új színházi törekvést is jelentette. Ez az író én voltam. Némi igazsággal mondták tehát rosszmájú irigyeink: a Belvárosi Színház tulajdonképpen Kodolányi-színház. Én ezt semmiképen nem akartam, Patkósból azonban — sajnos, — hiányzott a képesség, hogy a magyar irodalommal, — de bármilyen irodalommal is, — kapcsolatot teremtsen, tartson fenn, tehetséges magyarokból képességük javát kicsiholja, beléjük hitet, lelkesedést, ambíciót, kitartást öntsön, a langangó tehetségeket szeretettel, megértéssel és alázattal felkutassa, a meglévőket meghódítsa. Csodálatos tulajdonsága volt, hogy csak az én műveim előtt hajolt meg, mások munkája iránt a türelem legelemibb követelményeit is nélkülözte. Ha mégis keresgélni kezdett, hiszen a feladat szorongatta, jobbra-balra kapkodott s bogáncsként ragadtak rá a silányabb fajsúlyú emberek és művek. Kísérteties érzékkel fedezte fel a giccset s ez a tulajdonsága hónapról-hónapra dagadt. Végül ösztönös színpadi érzékét megmagyarázhatatlan módon elvesztette, a giccs iránti lelkesedés elefantiázisába esett s ez elnyomta benne azokat a nyers, vidékről hozott jó tulajdonságait is, amelyek mint ismeretlen, szegény fiatalembert számomra szimpatikussá tették. A veszélyt láttam, tudtam, az egész gyönyörű kezdeményezés menthetetlenül elsorvad, segíteni is akartam a bajon. Többször felajánlottam, hogy olvasok, keresek a színház számára darabokat. Ajánlatomat elfogadta, de napirendre tért fölötte.

A *Végrendelet*, ha sikere nem is mérhető a *Földinduláséhoz*, tisztességes produkció volt. Ezenfelül három ízben is jutott a színház számára szubvenciót. A következő darabokat azután már Patkós teljesen a maga feje és szíve szerint választotta, abból indulván ki, hogy jó üzletet csinál velük. *Holott jó üzletet csinálni a Belvárosiban egyszerűen lehetetlen volt*. Az az új közönség, amelyhez az új színház szólani akart, — s amelyhez szólania kellett, —

egészen más volt, mint a régi közönség.. *Mindenekelőtt szegény.* A helyáratat tehát lényegesen le kellett szállítani, hogy e szegény magyar réteg egyáltalában bemelessen a színházba. (Még így is erején felül áldozott!) De ha a Herman-féle Belvárosi Színház mintegy százezer pengő deficitet halmozott fel a sokkal gazdagabb zsidó közönség kiszolgálása mellett, mennyivel inkább deficitésnek kellett lennie az új vállalkozásnak! Emellett a nézőtér első széksorai úgyszólván állandóan üresen tátongtak. Páholyai szintén. A színháznak csak a hátrább eső helyei teltek meg, *mutatván annak a magyar rétegnek szociális helyzetét, a melynek mi, magyar írók, dolgozunk s amelyet egy eféle színház szolgál.* Hogy képzelte Patkós György, hogy bármiféle giccses, vagy üres tingli-tanglival meg tudja tölteni színházát az első sorokig s nyer a „bolton“, *holott akkor is rá kellett fizetnie, ha a nézőtér zsúfolásig megtelt!* Hiszen ezért vette át az állam, ezért folyósított szubvenციót! Ebből a támogatásból legfeljebb megtakarítani lehetett, mint ahogy tekintélyes megtakarítást ért el Bodor György szigorú, korrekt ügyvezetése. De nyereséget besöpörni! Részeg álomnak is képtelenség volt.

Olyan darabok következtek tehát, amelyeknek a színház eredeti céljához semmi közük sem volt. A színpad átalakult brettlivé. Patkós jobbra-balra szimpátiákat keresett, ahelyett, hogy írók keresett volna. Görcsösen szorította színháza színvonalát egyre lejjebb. A szubvenció, természetesen, ilyen körülmények között elmaradt. Vak makacssággal hozott színre olyan darabot, amely a széles nemzeti rétegek helyett csupán botrányra, vagy szenzációra éhes pletykacsoportokat érdekelt. Más színházból régen kikopott darabot „zenésített“ meg s drámai színészeivel operettesdit játszattat. Miért? Hogy „keressen“...

Közben, természetesen, a színház adósságai egyre nőttek. Végre elérkezett Patkós odáig, hogy egy „ismeretlen“ szerző háborús mutatóványával öccse, Patkós Bertalan neve alatt, — nehogy a pénztárt le lehessen foglalni, — kivonult az Angolparkba. A mágneses patkó azonban ott ugyancsak nem vonzott tömegeket, földindulásról többé szó sem volt.

Patkós igazgatása az utolsó hónapokban fejvesztett kapkodássá lett. Eszmei és erkölcsi céljait cserbenhagyva, józan logikáját elvetve s a bukást előre látva, mindenáron „tartalékolásra“ törekedett, mint nem egyszer mondta. Hogy miből „tartalékolt“, Isten tudja. Hiszen olyan kasszaraportokat tett elém is, amiktől elképedtem. A nézőtér tele volt, — vagy legalább is kétharmadrészben megtelt, — s a bruttó bevétel mégsem rügött százhatvan-kétszáz pengőnél többre. Holott ha csak fejenként a kötelező egy pengőt fizették meg a jelenlévők, sokkal többnek kellett befolyynia. Egy másik szerző színházi ügynöke panaszolta ugyanezt a csodálatos tüneményt. Megtörtént, hogy Patkós boldogan tekintett végig a nézőtérre, de amikor a jelentést látta, fejéhez kapott „kétségbeesetten“ és „elszörnyedve“: a bevétel alig érte el a kétszáz pengőt. Hogy csinálta ezt, Isten tudja. „Országos volt a pusztulásban“, — mint József Attila mondja.

En már a télen megszakítottam vele a személyes érintkezést. Sajnáltam őt, hiszen valaha, évekkel ezelőtt, másnak láttam, mást vártam tőle. Hittem benne. Nyers, szerény, közvetlen, magyar műveltségben rokonoszenesebb volt számomra a magyar színházi világ sok raffiniált, mindenkinél okosabb, gőgös és „kultúrált“ szakemberénél. És én voltam, aki melléálltam a szegénység és ismeret-

lenség idején. En írtam vele sorozatos cikkeket a régi Nemzeti Színház ellen, így került Németh Antal mellé dramaturg-titkárnak. Baráti körömbé bevezettem, céljait magamévá tettem, nehézségeit egyengettem. Az én művem emelte az egész ország nemzeti közvéleményének tiszteletében olyan magasra, amilyenről magyar színgazgató sohasem álmodott. És mégis, — bármily nehezemre esett, — szakítanom kellett vele, mert megértettem, hogy nem képes következetesen járni az egyetlen úton, amely a magyar nép, a magyar kultúra szolgálatára kötelez.

* * *

Nem térek ki most a szomorú tapasztalatokra, amiket Patkóssal kapcsolatban egyre gyakrabban tettem, maradjanak ezek az én keserű magánügyeim. Inkább foglalkozom néhány szóval Gogolák Lajos említett cikkével, mert magyar kortűnet. Az elmondottak után az olvasó világosabban belelát Gogolák indulataiba, céljaiba, cikkének hátsó kijárataiba. A cikk nem lepett meg, nemcsak, mert hozzászóltam már, hogy emberek, akik egész életük során egyetlen pozitív gondolatot vagy tettet nem csiholtak ki magukból s működésük abban merül ki, hogy mérhetetlen fölényvel bolygásák, kifogásolják, gúnyolják, dorongolják, amit mások *a maguk felelősségére*, a maguk hitével és munkájával alkotnak, hanem mert ebben a társaságban is külön tapasztalataink vannak Gogolák Lajostól. Megkérdezhetném, mi címen okoskodik és gáncsol bele a Belvárosi Színház ügyébe, de tőle jogcímeiket kívánni meddő dolog volna.

Tájékozatlan cikke holmi általános kortörténeti és színházelméleti szólamok után csakhamar áttér a lényegre. Ezt az alcím mondja meg: „Mit jelent a „népies színjátszás“. Ezt írja:

„A *színházat* magát sajnáljuk most, nem a *mostani* Belvárosi Színházat. De egyben igen méltányoljuk a fiatal „népies“ igazgató nemes elhatározását, hogy a *Belváros előkelő korzós közönségének* módot adott arra, hogy ilyen előkelő híradómozi puha szőlőjének ölen gyönyörködhessék a kor változó eseményeiben. A fiatal igazgató népi és szociális lobogókkal és „fajvédelmi“ színjátszási igényekkel érkezett. Ime, szociális és népi szempontjainak, fajvédő érzületének most is tanujelét adta: a Belváros előkelő közönségének szórakoztatásáról előnyösen gondoskodott. Ez a még ma is jobb ízlésű közönség ugyanis kétségtelenül szívesebben megy az új híradómoziba, mint az egy év alatt nagy sikerrel irodalmiatlanított Belvárosi Színházba. Nagyon helyes volt tehát, hogy az előkelő ízlésű közönségnek, a korzó hölgyeinek és urainak a népies szellemű igazgató ilyen előnyös és kedves időöltési és szórakozási lehetőséget nyújtott. A Belváros disztíngvált espressói és sörözői után, íme, az új híradómozi is mindent megtesz olyan irányban, hogy az előkelő közönség édes fővárosunk szívében kellemesen érezze magát. De mi köze ennek mégis ahhoz a népies nemzeti programhoz, mellyel az igazgató, kitérve a Nemzeti Színház túlfűtött titkári szobájából, az irodalmi és színházi világ közérdeklődésének hippodromjára megérkezett?“

A cikk idézett szakaszából nemcsak a népi irodalom ellen sisetregnek a mérges gúny nyilai, amikor megjegyzi, hogy: „Ez a még ma is jobb ízlésű közönség kétségtelenül szívesebben megy az új híradómoziba, mint az egy év alatt nagy sikerrel irodalmiatlanított Belvárosi Színházba“, — holott az a közönség, amelynek ízléséről oly elismeréssel szól a cikkíró, Bárdos és Herman közön-

sége volt, — hanem a „népies“ és „fajvédő“ szavak finom alkalmazásával semmibeveszi azt a több mint százezer főre rúgó *magyar tömeget* is, amely, igenis, megnézte a „népi igazgató“ produkcióját, a *Földindulást*. Hagyjuk azonban a cikkíró részéről megszokott, személyem ellen irányuló cinikus célzásokat: a tény az, hogy a *Belvárosi Színházat a Magyar Filmiroda negyvenezer pengő lelépési díj ellenében vette át Patkós Györgytől*, vitez leveldi Kozma Miklós, illetve a Filmiroda címére kell tehát átutalnom Gogolák kajánul maró megjegyzéseit. Patkós bűne az, hogy elvesztegette a népi színhátság munkahelyét, de a mozihoz csak annyi köze van, hogy Töreý Zoltán igazgatótól átvette a lelépési díjat. (A K. f. t. s benne többek között Hosszú Zoltán dolga, hogy a negyvenezer pengő illetőségét megítélje...)

Aztán így folytatja Gogolák:

„A dolog, valljuk be, egészen egyszerű. A Belvárosi Színházban egy év előtt történt változás, ma már világosan látható, nem szolgált magasabb művészi és irodalmi érdekeket. Szó se volt itt új színhátszásról és új művészetéről, csak személyi elhelyezkedésről, sikeres és korszerű előretörésről. *Mára már a Kamara is nyilván sajnálja, hogy ez a „nemzeti“ és „népies“ jelszavakkal történt*. Ne értsünk félre: magunk is igen szükségesnek tartottuk mindig, hogy a budapesti színház levetkőzze izléstelen és helytelen kinővéseit s jobban kifejezze az igazi Magyarországot. De az igazi magyarság és az igazi népiesség kifejezése korántsem lehet ürügy sem személyi törtétesre, sem pedig ordináresásra, új izléstelenségekre. A budapesti színhátszásnak oly magas volt eddigi színvonala, hogy az nem lehet ezután sem tárgya mindenféle „vidéki“ és műkedvelő kísérletezésnek. Olyan színházat akarunk, mely méltó Bajza József, Vörösmarty, Gyulai Pál szelleméhez. Nem tudunk arról, hogy a Belvárosi Színház új igazgatása alkalmazkodott volna ezekhez a hagyományokhoz. Ha ezek szellemében jött volna korszerű népi és nemzeti megújulás, nem következtek volna nyilván a mostani bajok. *A színház „klasszikus“ művészet: szigorú formákat, irodalmi hagyományokat, társadalmi és szemleli kötelességérzetet, ízlésben fegyelmet, egyéni extraturokban aszkézist követel*. Minderről nem volt szó a Belvárosi Színháznál. Az alapvető szemleli kellékek híján pedig a színház új igazgatása hiába hivatkozott minduntalan „népiességre“, „magyarságra“, „új“ irányokra.

Nem volt itt semmi „népiesség“ — folytatja — inkább csak szententori kulisszahasogatás. *A Belvárosi Színház már eleve nem lehetett „népi“ színház, már alkata is magasabbrendű irodalmi kamaraszínházi szerepre predesztinálta*. Nem „népi“ színhátság az, ha népieskedő, kulisszahasogató darabokat játsznak szabadjegyes, beteretl, kirendelt közönség előtt. Ezt még nem ismerték fel nálunk azok, akik annyit beszélnek a színészet népi megújításáról. *A népies színhátság nem vegyes értékű „népies“ darabok színpadrakényszerítése, hanem olyan nemes erő kifejtés, mely a világirodalom és a magyar irodalom klasszikusait, legnagyobbjait közel hozza a tanulni akaró, az igazi művészetet úgy szerető szegény emberekhez*. Mert van-e hübb, szebb közönsége a tiszta színhátszásnak, mint a dolgozók áhitatos tömegei? Ott van a Tisza Kálmán-téren, a proletárnegyedek határvonalán a Városi Színház óriási épülete, tessék ott rendezni igazi „népi“ előadásokat bevált nagy értékek bemutatásával, nagy emberi géniuszok nemes előadásával. Hígygyék el, nagyobb eredménye lesz, mint mindenféle belvárosi „népies“ kísérletezésnek. De a „nép“ ürügyén a színhátszásból el-

alkudni az igazi irodalmat, a tiszta emberiességet: igazán nem méltó Thália papjaihoz, akiknek éppen a magas szellem, a szép emberség ábrázolására kellene törekedniök.”

Ezzel a szép tremolóval fejeződik be a cikk.

A gyermek is láthatja, alkalmi színházi kritikuskunk és irodalmárunk hová néz és hová út. A „nemes erő kifejtésre“, az irodalom „klasszikusaira“, a „tanulni vágyó, művészetet úgy szerető szegény emberekre“, a proletárnegyedek munkásaira néz és rajtam út. Rajtam kéri, — sőt követeli — számon, hogy a magyar színjátszás nem vetközte le kinövéseit, izléstelenségeit, rajtam követeli, a „jobban kifejezett“ magyarságot. Rajtam veri el a port, a „népiesen“. Fájdalmának oka azonban az, hogy visszaidézi emlékezetébe a régi Belvárosi Színházat, annak „finom alkatát“ és „magasrendű irodalmi szerepét“, elandalog Bárdosék szép világán, megbocsátva minden „törtetést“, az „asztkézis“ minden hiányát e szent kultúrarajongóknak, akiken sem a „nemzetit“, sem a „magyart“ sohasem kérte számon. Továbbá az, hogy Hermanék bukásakor — ezért sem vádolja őket — a Kamara és Imrédy intézkedésére az állam átvette és legalább egy időre megmentette a Belvárosi Színházat. Ó, amikor az átvétel történt, Gogolák nem sietett az új vállalkozás segítségére! Nem állott elő mély elméleti tudásával, irodalomrajongásával, hagyománytisztetével. Nem követelte, hogy így, vagy amúgy, de nemzetivé, magyarrá kell fejleszteni a színházat. Nem háborgott azon, hogy a szegény, tanulnivágyó munkásnépnek nincsenek színházai. Nem aggódott, hogy a Belvárosi „alkata“ és finom „irodalmi“ színvonala esetleg alacsonyabb lesz *annál a színvonalnál, amit Meller Rózsi jelentett.* (Nota bene: Bárdos egy ízben velem akarta átiratni Meller Rózsi egyik „népies“ tárgyú művét, mert a kiváló „magyar“ író, mint írta: nem ismeri a népi nyelvet... Egy-két százalékot is fizetett volna *névtelen* munkámért.) Gogolák azt sem tette, hogy teljes kritikus, irodalmi és nemzeti páncélzatában kirontott volna akár a Vígyszínház, akár a Pesti, vagy a Magyar Színház nem egyszer irodalomtól is, magyarságtól is eléggé távoleső darabjai ellen. Sőt arra sem láttunk példát, hogy megsuhogtatta volna korbácsát éppen a Városi Színházban rendezett birkózóversenyek, bokszmeccsek, vásári operettek fölött. Nem, Gogolák nemes lélek: megvárja, amíg egy kulturális vállalkozás csődbemegy s csak akkor áll elő mély gondolataival, erkölcsi borzongásaival, főlemelő tanácsaival és lesújtó ítéleteivel. Akkor sem mindig. Bárdos és Herman bukásakor hallgat...

De vajjon mikor sikerül végre megtudnom, mit is akar tulajdonképpen Gogolák? Olvasom külpolitikai cikkeit s nem jutok nyitjára, mi a véleménye. Olvastam néhány alkalmi könyvkritikáját: fogalmam sem volt, mit akar könyvtől, írótól. Újabban kirándulgatott néhány színházi főpróbára is: kritikái teljes homályban hagyták véleményét. Ime, most megmondja, mi a népi színjátszás és mi nem az, de ki érti meg? Írásműveiben *efféle szempontokat hiába keresnénk.* Idézett cikkéből mindenestre kiténik, hogy fogalmain politikai és faji indulataira építgeti. De vajjon illő-e az ilyen magatartás akkor, amikor sokkal többről, nagyobbról, szebberről van szó, mint egy megszűnt színház kárörvendő nekrológja által a Színművészeti Kamarán, Kiss Ferenc jóhiszeműségén, Imrédy jószándékán, e sorok írójának irodalmi tevékenységén s egy sereg jóra való színészen való porverés? Illik-e nyílt és burkolt gúnyolódással illetni egy szép gondolatot, próbálkozást, főképp, ha az a próbálkozás *százerek legnemesebb érzéseivel, őszinte magábaszállá-*

sával, megtisztultásával, magyarságának felismerésével járt? Bizony, Gogolák csak Magyarországon, sőt csak Budapesten és csak bizonyosfajta kör számára írhat még. Vajjon mi volna az osztályrésze, ha ez a cikk, teszem azt, egy finn lapban jelent volna meg? (Ha megjelenhetett volna!)

* * *

Mert szomorú magyar tünet ez is, akárcsak a Belvárosi Színház bukása. Megvolt a pódium, megvolt az állami támogatás, megvoltak az emberek s íme, mégis csúfos bukás lett belőle. A pódium összeomlott, az emberek szétrebbentek a „minden hiábavaló“ keserű érzésével szívükben. Ez hát az igazán szépet akaró magyar szándék sorsa? S hogy ez, azért egyedül Patkóson a rettentő felelősség súlya. „Bűnhődni fog“, — mint Kiss Ferenc mondja.

Hogy pedig az összeomlott szándékok, a becsületes munka romjain Gogolák káromolja boldogan a halotti éneket, az is jellemzően magyar kortünet...

Kodolányi János.

K Ö N Y V E K

SÍK SÁNDOR ÚJ VERSEI. Sík Sándor új verseinek olvasása közben s főleg azután, hogy a könyvet letettem, egy érzés, gondolat motoszkált bennem: mennyire nem ismerik ezt az ismert költőt; helyesebben: mennyire csak a felszint ismerik és értékelik még azok is, akiknek az lenne a kötelességük, hogy áttörve az elkerülhetetlen nehézségek páncélját, behatoljanak a mélybe és eljussanak ahhoz a centrális ponthoz, ahonnan már minden különösebb fáradozás nélkül át lehet tekinteni egy lírikus, vagyis egy gondolkodó és érző ember egész világát. Talán a feltétlen elismerés kétes értékű következménye az, hogy vannak írók, akiknek minden művét egyhangú dicséret és az örökké visszatérő klisék („legjobb regénye“, „új állomás lírájában“, „legmélyebb alkotása“ stb.) fogadnak. Ha ez szükségszerű velejárója a beérkezésnek, boldog lehet az az alkotó, akit még nem ismertek el, akit útközben a félreértés vagy a megnemértés nyilai érnek, mert mindez újabb erő kifejtésre, támadásra vagy védekezésre sarkalhatja; ezzel szemben az elismert és beérkezett művész igen gyakran tehetetlenül kénytelen eltűnni a banális és tartalmatlan magasztalásokat, melyek minden ledorongolásnál jobban fájnak neki, ha öntudatát még nem homályosították el ezek az édeskés gázként mindent megmérgező dicséretetek.

Nem véletlen, hogy mindez Sík Sándorral kapcsolatban jut eszembe: huszonöt évvel ezelőtt egy terjedelmes tanulmány jelent meg költészetéről a Magyar Kulturában (ha jól emlékszem Várdai Béla írta), s bár azóta megjelent vagy öt verskötetete, kritikásai az egyes kötetek megjelenésekor nem tesznek egyebet, mint felhívni a figyelmet az említett tanulmány szükségszerűen töredékes és idejét múlt megállapításait; vagy — legjobb esetben — néhány felszínes észrevétellel igyekeznek Sík lírájának „új oldalait megvilágítani“, mintha egy lírikus fejlődésének mértékét elsősorban az új témák, érzések, formai megoldások — vagyis vízszintes

* Az Isten fiatal! (Szent István Társulat kiadása, 1940.)

előretörés — érzékeltetnék, s nem a kezdettől fogva meglévő központi érzés- és gondolatvilág elmélyülése, differenciálódása, függőleges irányú gazdagodása.

Az alaptémák Síknél nem változtak, mert a költő viszonya Istenhez, önmagához és a világhoz nem is változhatott; de aki régebbi és újabb verseit ismeri, megállapíthatja, hogy ezek a változhatatlan (helyesebben: nem-változó) témák lassan, szinte észrevétlenül elmélyültek, s ugyanakkor, amikor elhullatták tarka színeiket, érettebbé, gazdagabbá váltak. Akik régebbi versit ismerik, emlékszenek egyik legszebb darabjára: „Egyedül a Mesterrel“. Csupa lobogás és lendület ez a vers, az ember szinte összeborzad, amint az Istent és a költőt követi a csillagok felé törő útjukban. Ezzel szemben mennyivel lágyabb, emberibb, meghittebb ma a költő viszonya Istenhez:

*Én Uram, Istenem, velem mit tettél!
Már újra megintcsak megszegényítettél.
Századszor is újra Te vagy a jó,
Én a rossz kisgyerek, vesszőzni való.*

(Te vagy a jó).

Ezt az elmélyülést lehet kiérezni azokból a versekből is, ahol a költő az emberekről dalol. Ostorozni, rosszalni, javítani akarni? Hiábavaló dolog, az ember mindig az marad, ami volt: következetlen, kicsinyes érdekektől, szánalmas szenvedélyektől elvakított lény, de még a legrosszabb is szeretetre vágyik a lelke mélyén. A költő már nem akarja kiírtani a rosszat, megváltoztatni a megváltoztathatatlant; boldog, ha simogathat, ha megbocsájthat, még annak is, aki őt sebezte meg:

*Ember, ki ha bánt is, ha vesztetni jár rád,
Ha kész is a kezén ellened a gránát,*

*Rívó szeme mélyén olvasod a jelet:
Nem követ vár tőled: kenyeret, kenyeret!*

*Sebeket nem ütni, orvoslani lettél.
Hajtsd el a követ, kenyérnek születted!*

(Állj meg, fölemell kéz!)

Ez az átélt, keresztény humanizmus dobogtatja meg azokat a verseket is, melyekben a halott és az élő természet: a fű, az erdő, a hegyorom, az árokpárti lila virág vagy a mozdulatlan felhők lelkét keresi. Egyforma távolságban a romantikus költők panteisztikus természetimádásától és a klasszikusok hideg természet-szemléletétől, a Poverello késői tanítványaként testvéri szeretettel és tágranyílt szemmel figyeli a természet ezer játékát és boldog, ha sikerül verseiben megéreztetni valamit abból az állandóan megisméltődő csodából, amit csak a gyermek és a költő (ez az örök gyermek) vesz észre. De Sík nemcsak érzelmi, hanem gondolati költő is, aki a kis dolgok mögött megtalálja az örök összefüggéseket. *(Rikkant a rigó).*

Az elmélyülés, differenciálódás nyomait nagyobbszabású, ódai verseiben is meg lehet találni. Régebben az ember úgy érezte, ódáiban túlságosan erős, majdnem zavaró a kongás, a szavak és a gondolat mögött mintha hiányzott volna a tett és az érzés. Új kö-

tetésben sikerült megtalálnia az erőnek és a lágyságnak azt a szerencsés keverékét, melyből a legtisztább hang születik: első-sorban a „Rudolf Czinege“ című hatalmas versre gondolok, kezdeti felütésére és a versen végigvonuló erőteljes hangra, s az utolsó két sor mágikus szépségére:

*Hogy visszanéztem: a szélben, a siron,
A lobogócska lobogott.*

Just Béla

KÉT KÖNYV, KÉT VILÁG. (Kodolányi János: *Süllyedő világ. Dallos Sándor: Mezei mivárium*). A napi irodalom nagy nőíró-áradatában, mikor szinte kívánnunk és várunk kell a férfi-emancipációt, jóleső örömmel veszünk a kezünkbe két „férfi-könyvet“. Mindkettőt csak férfi írhatta meg úgy, ahogy meg vannak írva. Mindketten két igen kényes világba mertek nyúlni: a legszemélyesebb és a legszemélytelenebb világba. Ehhez a feladathoz nemcsak nagy írói felkészültség, hanem nagy bátorság is kellett. Ez meg is volt mindkettőjükben.

* * *

Kodolányi János könyvét nagy érdeklődéssel veszi kezébe az olvasó, bár olvasott már írói életleírást igen sok formában a közelmúlt és napjaink magyar irodalmában. Olvasta és olvassa Szabó Dezso mindig önmagából induló és önmaga körül is történelmet, sorsot forgató írásait. Olvassa egy szép emberi kort megért, idős író retrospektív naplóját, amely a régi, boldog Magyarországból parlamenten, közéleten, háborún nyújtózkodik át a mai Magyarországra a holnap várása és kívánása nélkül. Olvasta egy kedves, igyekvő fiatal fogorvos keserveit írói pályája kezdetén. Mind életírás volt: több-kevesebb őszinteséggel, elkeseredéssel és művészet-tel. Mindegyik írás azt hitte, hogy rajta keresztül többet kap az olvasó a — bárki élje is — igénytelen egyéni életnél. Egyiknek-másiknak valamelyes joga talán volt is ehhez a hithez. Valami megintcsak ilyesmit várva, vagy ilyesmitől félve veszi a kezébe Kodolányi János *Süllyedő világ*-át az olvasó.

Az első pár lap olvasása után kellemes csalódást érez és érdeklődve, lelkesen olvas tovább. Kodolányi a kisgyermekkor egy-két nagy, maradéktalanul impulsivektól eltekintve, homályos és félhomályos világába tér vissza, hogy elkezdhesse és felépíthesse könyvét. Az itt olvasható részleteket nagyrészt már ismeri a Kodolányi-olvasó a *Fekete víz*-ből; itt azonban szubjektivebb árnyalatot nyer az írás. Pécsvárad, Vajszló világának gyermekszemmel látott rajzában is ott van azonban a visszatekintő író iskolázott rajzoló kezének a nyoma. Ez a rajzoló művészet mégse szünteleníti el a gyermek-élmények megrázó és bájos közvetlenségét. Ezzel nagy értéket nyer a mű és akaratlanul is *liber paedagogicus*-szá lesz, nemcsak tanügyi főtanácsosok, tanárok, tanítók, hanem szülők, gyermekek és értelmes olvasók számára egyaránt. A szülői ház, az elemi iskola, a pécsi és székesfehérvári középiskola megannyi érdekes állomás és memento. Az érő és értelmes gyermek nemcsak eltűri az iskolát és a tanárt, hanem bírálja is. Az iskola egész életre szóló valamiféle élményt ad neki. A későbbi Kodolányi elkeseredéssel, de sok igazsággal bírálja a ma iskoláját. (I. 280. l.)

A családi ház, a szülők élete, a környezet, a zsenge gyermekkorban látott és megélt nemzetiségi harcok, — bár még csak iskolapadban és utcai verekedésekben nyilatkoztak meg — a pusztuló ormánság elhatározóan mozdították további életét. Látjuk, hogy később is ezek a gyermekkori impulzusok szövik át életét, gondolkozását. A gyermek fejlődésének idején nagy változások, nagy események hullámoztak végig Magyarországon. Mindezeknek különös, tisztán őszinte tükörképét kapjuk meg a gyermek lelkében. Az első kötetet ezek a különös gyermek- és serdülő-élmények teszik eredetivé és igazzá. Szépségét az író őszinte írásművészetének köszöni.

A második kötet lapjain egyre közelebb jutunk az író-Kodolányihoz, de — fájdalom — az írónak őszinteségi gátlásai vannak. Konkrét élményei már a valóság mögé fakulnak. Az emberek már csak kezdőbetűk lesznek, — olykor nem is mernek élni, vagy túlhangozások —, M. tanár, H. Sándor, T. Sándor, Z. Gergely. Az életírás itt már gyakorta megakad a kezdőbetűs nevek labirintusában. A XIX. század félenksége kísért: „Záránd vármegye Z. községében“ stb. Írónk a nagy impulzusokat ezeken a kezdőbetűkön át kapja, sőt véleményeit is ezek szájára adja, így például Szabó Dezsőről T. Sándor nyilatkozik jóakarattal, de sajnálkozva. Néhol a könyv elszökik a valóságtól, de ilyenkor is több marad benne a valóság pusztia ízénél. Megmutatja ez a könyv egy ember életét saját vergődéseivel; megmutatja a körülötte és nem egyszer benne is vergődő kort: a születendő, de vissza-visszahulló Magyarországot.

A másik világot Dallos Sándor fejti fel a *Mezei mirákulum*-ban. Ez a könyv megírási formájában a legtisztább impersonabilia.

Szereplői szinte testükön kívül élő emberek, Nyár, Ősz, Tél, Tavasz, Szél, Jegenyék, Állatok, Minden...

Meséje: a mindenha szép, erős és kérelhetetlen igazsággal és ősi joggal élő Élet. Meséjében nincsen misztikum, mirákulum is csak annyiban, hogy az élet *mirabilis*.

Természetszemlése és leírása is valami nagyon finom intuíciónal páros csodálkozás. A tájtalan táj könyve. Az erdélyi írók pompás, élményi természetírásában, erdők, hegyek rajzában mindig ott a fenyőillat, a havas és az ezekből, csakis ezekből nőtt ember. Itt az erdő csak erdő. Lehet a Hargitától a Lajtáig; de ha jobban megízleljük az illatát, akkor úgy érezzük, hogy talán a Dunán túl van. A Nyár olyan erősen nyár, hogy a könyvből is perzsel. Az Ősz csodája megremegett. Az olvasásban testünk, lelkünk vesz részt. Jóleső melegünk lesz, izeket, illatokat érzünk és átjár az élet. Megtanít az erdő, a mező, az állatok nyelvére. Az erdőn, a mezőn végigmegy Krisztus és igazságot tesz. Valóság, legenda, álom fonódik a sorokban könyvvé és az olvasó napokra és hetekre gazdagabb lesz és érzi, hogy ez *mirákulum* és hogy ennyire mirákulum, az teszi, hogy a *mezőn* fogant.

Meggyes Ete

KATONA JÓZSEF BANK BÁN-JA NÉMET NYELVEN. A magyar drámai irodalom három legértékesebb alkotásainak egyike új német fordításban jelent meg. *Mohácsi Jenő* az érdem, hogy *Az ember tragédiája* és *Csongor és Tünde* után most a *Bank bán*-t is lefordította németre és ezáltal egy új, tág olvasókör részére tette hozzáférhetővé. A darab régebbi német fordításai ennek a célnak nem feleltek meg: bár nem vagyunk proféták, mégis azt

merjük állítani, hogy *Mohácsi* fordítása külföldön nagy visszhangra fog találni. *Mohácsi* munkáját joggal nem nevezi „fordításnak”, hanem „átültetésnek” (Übertragung), mert a német nyelv szellemének tökéletes ismeretében ülteti át *Katona* József mondatait. Feladata, melyet mesteri módon oldott meg, nem volt könnyű: a *Csongor és Tünde*, valamint *Az ember tragédiája* különleges magyar alkotások, melyeknek teljesen megfelelő műalkotás a világirodalomban nincsen. *Bánk bán* témáját azonban egy nagy német író, *Grillparzer* is feldolgozta egy ismert darabjában, az *Urának hű szolgája*-ban. Merész vállalkozás volt, egy magyar író jobb, de eddig németek számára majdnem ismeretlen darabját egy nagy német író ugyanezen témájú darabja mellett német nyelven megszólaltatni. De a sikerben nem kételkedünk: anélkül, hogy *Grillparzer* nagyságát kétségbevonnánk, biztosak vagyunk abban, hogy *Katona* *Bánk bán*-ja, az új kitűnő fordításban a németül beszélők körében méltán fog feltűnést kelteni. Hálásak lehetünk *Mohácsi* Jenőnek, hogy a magyar irodalom egy újabb mesterművét tette a külföld részére hozzáférhetővé; ez a munka *Mohácsi* barátainak és tisztelőinek sok örömet, a magyar kultúrának pedig új dicsőséget hozott. *Wagner János*

HALÁCSY DEZSŐ: A MAGYAR VÁROSOKÉRT. A falukutatás korát vagy legalább is divatját éljük: fursán hat tehát Halácsy Dezsőnek, a fiatalon már jó nevet szerzett közírónak új könyve. Pedig igaza van a szerzőnek, a magyar városok sorskérdései is fontosak, épp oly fontosak, mint a falu problémái. Igaz, hogy a fajnak örök tartaléka a faluban van, de az is igaz, hogy a magyar városok századokon át voltak a nemzet kulturális, közigazdasági, ipari, kereskedelmi és társadalmi életének átmentői. Ezekből a szempontokból vár még sok és nehéz feladat a magyar városokra és ezért lehetünk hálásak mindannyian ezért a könyvért, mert rátereli figyelmünket arra, hogy ha meg kell teremtenünk a fennmaradás lehetőségeit, gondoskodnunk kell arról is, hogy kultúránk se pusztuljon. Még egy oka van annak, hogy megemlékezünk erről a könyvről. Halácsy Dezső új stílust teremtett a komoly szakirodalomban. Csodálatos ügyességgel úgy adja elő a súlyos és száraz kérdéseket, hogy szinte regényként olvassuk. Ő maga is érzi, hogy szépíró veszett el benne. „Mindenesetre kényelmesebb lenne valamilyen szépirodalmi műfajban kiélni magunkat”, — írja. De azt is tudja, hogy „magyar író számára ma elsőrendű feladat a legégetőbb magyar sorskérdéseket határozott akarattal, szigorú következetességgel, megcáfolhatatlan logikával a világ elé tárni”. És ez a szándék adja meg a szép kiállítású könyvnek gyakorlati érdeme, esztétikai értéke mellé az etikai alapot. *Simon Gyula*

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26.

A KÁRMELITA CSEPPEK NÖVÉNYI SÓSBORSZESZ KÜLÖNLEGESSÉG

A Kármelita-rend több mint 200 éves, másoktól eddig felül nem múlt, ma is újszerű találmánya. 72% finom szeszt és kb. 30-féle növényi kivonatot tartalmazó párlat.

Kellemes illatánál, de főképen kiváló, aromatis-
kus összetételénél fogva teljesen egyedülálló, a
művelt ember igényeit kielégítő, elsőrangú
házaszer.

Nagy eredménnyel használható úgy belsőleg,
mint külsőleg.

1721 óta ismerik, kedvelik az összes kultúr államokban

Kis üveg ára . . 1.20 P

Nagyobb üveg ára 3.30 P

Kapható drogériákban és szaküzletekben.

Csak zárt üvegekben hozzuk forgalomba!

KÉSZITI A KÁRMELITA RENDHÁZ

BUDAPEST, XIII., HUBA-U. 12. TELEFON: 291-469

SÍK SÁNDOR:

AZ
ISTEN FIATAL!

(VERSEK)

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT KIADÁSA

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possanyi László.